

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Gode män för ensamkommande flyktingbarn

En kvalitativ undersökning med fokus på professionalitet och makt

Socionomprogrammet

C-opsats vårterminen 2012

Författare: Malin Sköld

Handledare: Eva Landmér

Tack

Jag vill tacka de gode män som generöst delade med sig av sina tankar och funderingar. Jag vill också tacka min handledare som tålmodigt lotsat mig genom skrivprocessen. Tack till pappa, till min Roger och till Susanne som haft värdefulla synpunkter på arbetet. Och tack Monia för all din ovärderliga hjälp i början av arbetet och ditt engagemang hela vägen.

Utan er - ingen uppsats.

Sammanfattning

Titel: Gode män för ensamkommande flyktingbarn – en kvalitativ undersökning med fokus på professionalitet och makt

Författare: Malin Sköld

Nyckelord: God man, ensamkommande barn, flykting, asyl, professionalitet, makt

Mitt syfte med denna uppsats var att synliggöra de gode männen för ensamkommande flyktingbarn och ge en förståelse för vad uppdraget innebär. Jag ville ge en inblick i de gode männens situation och inställning till uppdraget. För att ta reda på detta ställde jag frågan: *Vad innebär det att vara god man för ensamkommande barn med avseende på professionalitet och makt?*

Jag genomförde intervjuer med fem gode män för ensamkommande flyktingbarn. Intervjuerna analyserade jag sedan med hjälp av några teorier och begrepp som jag fann relevanta. Dessa var Habermas tankar om systemets kolonialisering av livsvärlden, Foucaults begrepp kunskap/makt och biomakt, Holms tankar kring professionalitet och Lukes indelning av makten i tre dimensioner.

Jag kom fram till att de gode männen har ett komplext uppdrag som ställer höga krav på ett professionellt förhållningssätt och de gode männen i denna undersökning tyckte att det är viktigt att ha det. Ändå är det inte en självklarhet att alla gode männen får den utbildning och det stöd de tycker att de behöver för att utföra uppdraget på bästa sätt.

Jag kunde också se att de gode männen var väl medvetna om den makt de har. Den använde de på olika sätt, både direkt och indirekt i arbetet med de ensamkommande flyktingbarnen.

Innehållsförteckning

Kapitel 1. Inledning, bakgrund och begrepp	1
Ensamkommande flyktingbarn.....	1
Begrepp	1
God man för ensamkommande flyktingbarn.....	2
<i>Vilka är den gode mannens uppgifter och när tar uppdraget slut?.....</i>	<i>3</i>
<i>Vad krävs för att bli god man för ensamkommande flyktingbarn?.....</i>	<i>4</i>
Aktuell lagstiftning	5
<i>Lagen om god man för ensamkommande flyktingbarn.....</i>	<i>5</i>
<i>Barnkonventionen</i>	<i>6</i>
Socialnämndens ansvar/uppgifter.....	6
Statens ansvar.....	7
Kapitel 2. Syfte, frågeställning och avgränsningar	7
Syfte och frågeställning.....	7
Avgränsningar	8
Kapitel 3. Metod	8
Metodval och tillvägagångssätt.....	8
Litteratursökning och tidigare forskning	9
Urval och intervjuernas genomförande.....	9
Analys	11
Validitet och reliabilitet.....	12
Etiska överväganden	14
Kapitel 4. Teori och perspektiv.....	15
Habermas och kolonialiseringen av livsvärlden	15
Professionellt förhållningssätt.....	16
Makt	17

<i>Foucault om makt/kunskap</i>	17
<i>Foucault om biomakt</i>	18
<i>Lukes om maktens dimensioner</i>	18
Hjälpens tyranni	19
Kapitel 5. Resultat och analys	19
Presentation av de gode männen	19
Hur ser de gode männen på professionalitet?	20
Gode män i både system- och livsvärld	20
<i>I möte med Migrationsverket</i>	22
Gränser och hjälpens tyranni	23
Hur får de gode männen sin kunskap? Får de utbildning/fortbildning?.....	26
Kunskap/Makt.....	28
Handledning.....	32
Den formella makten	33
Den andra och den tredje dimensionens makt.....	34
Sammanfattning.....	37
Kapitel 6. Slutdiskussion (vidare forskning)	38
Frivilligarbete?	38
Symmetri eller inte?.....	39
Motstånd	39
Referenser	41
Bilagor	44
Förfrågan till gode män	44
Förfrågan till Överförmyndare	44
Frågeguide	45

1. Inledning, bakgrund och begrepp

Denna uppsats handlar om gode män för ensamkommande flyktingbarn och vad deras uppdrag innebär. Först vill jag ge lite bakgrund till området ensamkommande flyktingbarn och beskriva vilka den gode mannens uppgifter är och var ansvaret ligger.

Ensamkommande flyktingbarn

Det är inget nytt att barn söker asyl i Sverige. Dock har antalet ensamkommande, asylsökande barn som kommer hit tredubblats de senaste 5 åren. De kommer ofta från områden med våldsamma och blodiga konflikter; Somalia, Irak och Afghanistan (Ascher 2009). 2010 kom 2 393 ensamkommande barn och ungdomar till Sverige. Av dessa beviljades enligt Migrationsverket lite drygt 80 % uppehållstillstånd (www.migrationsverket.se). Enligt utlänningslagen kan barn beviljas uppehållstillstånd även om omständigheterna inte har samma allvar och tyngd som krävs för vuxna. (Schéele & Strandberg 2010:65).

Då ett ensamkommande barn kommer till en kommun i Sverige skall Migrationsverket se till att barnet får ett tillfälligt boende enligt Socialtjänstlagen. Så snart det går, skall Migrationsverket anvisa barnet till en kommun som skall ansvara för boende och omsorg, både under och efter asyltiden. Många ungdomar bor i ungdomsboenden mer eller mindre anpassade till målgruppen. Ifall barnet snart kan anvisas en plats i en kommun skall en god man utses där. Dock kan det ofta ta längre tid då det saknas platser ute i landet och då kan barnet bli kvar i ankomstkommunen (den kommun som barnet först kommer till och söker asyl i) något längre och i så fall skall han eller hon ha en god man där.

Begrepp

Jag vill här kort redogöra för några av de begrepp som jag använder i uppsatsen:

Ensamkommande flyktingbarn

Barn under 18 år som kommer, utan vårdnadshavare eller annan vuxen som kan anses vara i vårdnadshavares ställe, till Sverige från ett annat land (Schéele & Strandberg 2010).

Asyl

Fristad eller tillflyktsort.

Asylsökande	En person som sökt sig till ett annat land och ansöker om uppehållstillstånd.
Asyltid	Tiden från ankomst till dess att beslut om uppehållstillstånd fattats.
Upphållstillstånd	En given asyl kan vara antingen permanent (PUT) eller tillfälligt (TUT) (Elmeroth & Häge 2009).
Överförmyndare	Den myndighet som förordar och utövar tillsyn över gode män, förmyndare och förvaltare. Det är Länsstyrelsen som utövar tillsyn över överförmyndaren. Överförmyndare finns i varje kommun.
Offentligt biträde	Juridiskt ombud som företräder barnet i den rättsliga prövningen av asylfrågan.
Särskilt förordnad vårdnadshavare	Då barnet beviljats uppehållstillstånd skall en särskilt förordnade vårdnadshavare träda in istället för den gode mannen. Dennes arbete inriktas mer mot den dagliga omsorgen och den långsiktiga planeringen för barnets framtid.
Familjehem / Boende	Här använder jag dessa begrepp i följande betydelser: Familjehem - ett boende i en familj. Boende - ett boende på institution.

God man för ensamkommande flyktingbarn

Barn som flyr utan en vuxen som ser efter dem, som flyr ensamma, är utsatta. De är i en särskilt sårbar situation och risken är stor att de exponeras för sexuell exploatering, barnarbete och övergrepp. Barnen kan uppleva svårigheter att hävda sig och bevaka sina intressen. Det är viktigt att barnen får en oberoende men professionell person knuten till sig som bevakar att barnet blir väl behandlat av myndigheterna och skyddas mot övergrepp. (Bruun & Kanics 2010:57-58) De har också ofta svikits av vuxenvärlden (Ascher 2009).

2005 kom lagen om god man för ensamkommande barn. Enligt förarbetena till denna skall en god man tillsättas skyndsamt, helst inom två dygn (Sjöstedt & Sporrstedt 2011:63). Den gode mannen är en av de första personerna som barnet möter när det kommer till Sverige. Den gode mannen skall närvara vid till exempel vid möten med Migrationsverket och se till att allt går rätt till, att barnet blir

korrekt bemött och väl behandlat. Både Migrationsverket och socialnämnden får ansöka om god man. Överförmyndaren förordnar god man och är även den myndighet som skall utöva tillsynen (Fälldin & Strand 2010:24).

Det är överförmyndaren i kommunen som fattar beslut om arvode och omkostnadsersättning.

När ett barn har fått en god man skall denne träffa barnet så snart det går. Det är den gode mannen som ansöker om uppehållstillstånd för barnet (om inte detta redan är gjort av det offentliga biträdet).

- *Vilka är den gode mannens uppgifter och när tar uppdraget slut?*

”Den gode mannen inträder i barnets föräldrars ställe, såsom vårdnadshavare och förmyndare, och ansvarar därmed för barnets alla angelägenheter, personliga såväl som ekonomiska och rättsliga.” (Schéele & Strandberg 2010). Detta innebär att förvalta barnets tillgångar, söka bidrag, kontrollera familjehem och medverka vid möten med Migrationsverket och andra myndigheter. Han eller hon har dock inte ansvar för den dagliga omvårdnaden eller försörjningsplikt gentemot barnet. Däremot skall den gode mannen se till att barnet får dessa behov tillgodosedda på ett bra sätt. Om det finns brister i omsorgen skall den gode mannen agera. (Fälldin & Strand 2010:39).

Den gode mannen skall bevaka att barnets boende fungerar väl. Det är den gode mannen som har det sista avgörandet om var barnet skall bo. Eftersom det är kommunens ansvar att tillhandahålla boendet är det bra ifall kommunikationen mellan den gode mannen och socialnämnden är god (Fälldin & Strand 2010:37).

Den gode mannen skall bevaka att socialtjänsten gör en familjehemsutredning om barnet skall bo i ett familjehem. Det är viktigt att den gode mannen i en sådan utredning bistår socialtjänsten med viktig information om barnets behov. Om barnet har särskilda behov, t ex ett funktionshinder skall den gode mannen också ansöka om bistånd enligt SoL eller LSS .

Den gode mannen är också skyldig att se till att barnet får gå i skola och skall också följa skolgången. En annan uppgift som den gode mannen har är att se till att barnet får den vård som han eller hon är i behov av. Den gode mannen är en spindel i nätet och ska ha kontakter med socialtjänst, skola, boende, offentligt biträde, Migrationsverket osv (Schéele & Strandberg 2010).

En annan sak som den gode mannen skall göra är att medverka till att barnet skall få kontakt med sin familj och om möjligt arbeta för att barnet skall kunna återförenas med de sina. Det kan till exempel innebära att se till att barnet har möjlighet att använda telefon för detta i boendet eller familjehemmet. Själva ansvaret för genomförandet, t ex efterforskningar, ligger dock på Migrationsverket.

Ifall barnet får uppehållstillstånd övergår ansvaret för detta på socialtjänsten (Sjöstedt & Sporrstedt 2011:74).

Då ett barn fått uppehållstillstånd skall den gode mannen bland annat göra följande: Hjälpa till med folkbokföring, skriva in barnet hos Försäkringskassan, ansöka om extra bidrag hos CSN, diskutera med socialtjänsten om fortsatt boende för barnet, hjälpa barnet att skaffa id-kort och bankkonto (Sjöstedt & Sporrstedt 2011:82).

Att vara god man är ett uppdrag som skall skötas professionellt. En god man är inte en förälder utan en juridisk företrädare (Schéele & Strandberg 2010:23). Den gode mannen skall hjälpa barnet att bygga upp ett socialt kontaktnät, han eller hon skall inte *vara* det sociala kontaktnätet. Den gode mannen kan ansöka hos socialtjänsten om en social kontaktperson i ett led att stimulera till ett rikare socialt liv. Ibland kan personalen i boendet ha den rollen. Det kan dock vara relationsskapande att den gode mannen vid tillfälle göra något trevligt med barnet. (Fälldin & Strand 2010:103).

Den gode mannen har inte sekretess. Här gäller sunt förnuft. Den gode mannen skall självfallet inte vidarebefordra känslig information såvida det inte är befogat för att hjälpa barnet. (Fälldin & Strand 2010:39).

Den gode mannens uppdrag tar slut i och med det att barnet antingen får uppehållstillstånd, fyller 18 år eller lämnar landet (varaktigt). Om barnet får stanna i Sverige och om han eller hon inte fyllt 18 år tar Föräldrabalken vid och han eller hon skall istället för god man ha en ”särskild förordnad vårdnadshavare”. Denna har ett mer långsiktigt uppdrag. Ibland kan den gode mannen få frågan om han eller hon vill bli särskild förordnad vårdnadshavare. Det är tingsrätten som fattar beslut om detta (Schéele & Strandberg 2010). En god man kan begära entledigande från sitt uppdrag. Det är dock inte möjligt för barnet att själv begära att byta sin gode man.

Uppdraget är knutet till den gode mannen som person. Han eller hon kan inte lämna en fullmakt till t ex boendet som barnet bor i. Den enda som kan få en fullmakt från den gode mannen är det offentliga biträdet som skall företräda barnet i asylärendet. Det går också att ge en advokat fullmakt i de fall barnet behöver en sådan.

- *Vad krävs för att bli god man för ensamkommande flyktingbarn?*

För att få vara god man för ensamkommande flyktingbarn krävs att personen är särskilt lämplig, har goda kunskaper om samhället, behärskar svenska, är fri från myndigheter för att kunna agera opartiskt, har kunskap om barns och ungdomars behov samt är lyhörd för deras utsatthet. Den gode mannen bör också ha goda kunskaper om gången i utlänningsärenden. Det finns dock inte något krav på att den gode mannen skall ha svenskt medborgarskap. (Schéele & Strandberg 2010).

Det krävs inte någon specifik utbildning utan man ser till personens egenskaper. Man kanske till och med gör bedömningen utifrån vilka egenskaper man *inte* vill att en god man skall ha (Bruun & Kanics 2010:61). Idag finns ingen sammanhållen utbildning för gode män. Det finns dock utbildningar i olika regi. Det kan till exempel vara i Rädda Barnens, Röda Korsets eller i Överförmyndarens regi.

Aktuell lagstiftning

Det finns flera lagar som berör de gode männen. Jag har valt att ta upp dem som har närmast koppling till uppsatsens innehåll; Lagen om god man för ensamkommande flyktingbarn och barnkonventionen.

- *Lagen om god man för ensamkommande barn*

Lagen (2005:429) om god man för ensamkommande barn trädde i kraft 2005. Syftet var att öka befogenheterna för de gode männen och på så sätt stärka skyddet för de ensamkommande barnen. Förut hade den gode mannen främst haft hand om barnens ekonomiska angelägenheter. Nu ökade de gode männens ansvar och därmed också befogenheter att vaka över barnens personliga förhållanden.

I 2 § 1st står: Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter.

Detta skulle få särskild betydelse när det gäller att bevaka barnens boendesituation och att hindra barnen att avvika från ett boende eller familjehem (Brunnberg, Borg & Fridström 2011:21).

Lagen säger att en god man skall tillsättas så snart det är möjligt. Ansökan kan göras av Migrationsverket eller av socialnämnden i den kommun där barnet vistas (Fälldin & Strand 2010).

Lagen beskriver också under vilka omständigheter som uppdraget upphör:

1. om någon av barnets föräldrar eller någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe anländer till Sverige och är i stånd att utöva förmynderskapet och vårdnaden,
2. om barnet varaktigt lämnar Sverige,
3. om en särskilt förordnad vårdnadshavare enligt föräldrabalken utses för barnet,
4. om det är uppenbart att god man av någon annan anledning inte längre behövs.

Överförmyndaren beslutar om upphörande av godmanskapet och när barnet fyller 18 år upphör godmanskapet utan särskilt beslut (Lag (2005:429) om god man för ensamkommande barn).

Detta var en av flera åtgärder för att förbättra mottagandet av barnen. En annan sak som trädde i kraft 2006 var en ändring i lagen (1994:137) om mottagande av asylsökande m.fl. som innebar att det nu var kommunerna och inte Migrationsverket som skulle ha hand om boende för ensamkommande barn. Däremot åligger det fortfarande på Migrationsverket att anvisa en kommun att placera barnet i (Brunnberg, Borg & Fridström 2011:22).

- *Barnkonventionen*

FN:s barnkonvention antogs 1989 och nästan alla länder, 193 stater, har ratificerat den (Elmeroth & Häge 2009:125). Barnkonventionens 12e artikel behandlar barnets rätt att bli hört, antingen direkt eller genom företrädare, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör det. Familjeåterförening är viktigt. Syskon bör inte delas och om det finns släktingar som kan ha hand om barnet är detta att föredra om det inte strider mot barnets bästa. (Fälldin & Strand 2010:123). Barnkonventionen säger att medlemsstaterna skall hjälpa ett asylsökande barn att spåra sina föräldrar men om man inte lyckas med att finna föräldrarna och en trygg situation skall man bereda trygghet och skydd för barnet (Artikel 22). Artikel 38 handlar om att barn inte ska riskera att rekryteras till att delta i krig/fientligheter. Artikel 39 säger att medlemsstaterna skall ”vidta åtgärder för att främja psykisk och fysisk rehabilitering och social återanpassning för de barn som t ex utsatts för väpnade konflikter, utnyttjande, övergrepp, tortyr, grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Flyktingbarn i vårt land som många gånger upplevt svåra övergrepp har med andra ord rätt till både fysisk och psykisk hjälp.” (Barnombudsmannen 2000:19). Barnets bästa skall hela tiden vara vägledande och styrande (Artikel 3).

Socialnämndens ansvar/uppgifter

Som redan nämnts är det socialnämnden i anvisningskommunen (kommunen där barnet bor under asyltiden) som ansvarar för att tillhandahålla boende till ensamkommande flyktingbarn. Socialnämnden skall också göra familjehemsutredning i de fall då barnet bor i en familj. Socialförvaltningen skall också stödja och handleda familjehemmet.

Andra områden som socialnämnden ansvarar för är annat bistånd som t ex kontaktperson och att i samrådan med gode mannen finna en lämplig skola. Scheele/Strandberg menar också att eftersom den gode mannen ofta finns i barnets

liv under en begränsad, ofta kort, tid och dessutom kanske inte har utbildning på området, kan det vara lämpligt att en erfaren/kompetent socialsekreterare är den som har samtal med barnet om t ex hans eller hennes upplevelser. Samtal med socialsekreteraren skall kunna vara enskilda, utan att den gode mannen är med. Socialsekreteraren ber då den gode mannen om medgivande till detta. (Schéele & Strandberg 2010).

Statens ansvar

Staten har det övergripande ansvaret för migrationspolitikens utformning. Migrationsverket är den myndighet som ansvarar för asylsökande. Det är Migrationsverket som behandlar ansökan och tar beslut om uppehållstillstånd. Migrationsverket gör åldersbedömningar, handlägger ekonomiskt bistånd till barnen, ansvarar för efterforskning av föräldrar före eventuellt uppehållstillstånd, anvisar kommun för boende och avtalar med kommunerna om boende för barnen. Migrationsverket förser barnen med ett tillfälligt id-kort och bankkort. Kommuner och landsting kan begära ersättning från Migrationsverket för de kostnader som man har haft som skall administrera detta. Migrationsverket skall också göra prognoser för framtidens migration. (Fälldin & Strand 2010).

2. Syfte, frågeställning och avgränsningar

Syfte och frågeställning

Gode män för ensamkommande flyktingbarn och deras hållning till uppdraget skymtar ibland förbi i litteraturen. Dock bara flyktigt varför jag tyckte att jag ville undersöka detta lite närmare. Kanske kommer någon socionomstuderande i kontakt med gode män för ensamkommande barn eller blir någon rentutav god man själv? Mitt syfte är att lyfta fram och ge en förståelse för vad en god man för ensamkommande flyktingbarn gör, vad uppdraget innebär. Jag vill ge en inblick i de gode männens situation och inställning till uppdraget. Sedan vill jag också resonera lite kring detta. Min fråga är:

Vad innebär det att vara god man för ensamkommande barn med avseende på professionalitet och makt?

Det finns mycket som är intressant, fängslande och angeläget att ta upp när det gäller området ensamkommande flyktingbarn. Denna undersökning är dock begränsad till att titta närmare på och diskutera de gode männens uppgift och deras syn på uppdraget. Jag vill kort redogöra för några av de avgränsningar som jag har gjort.

Avgränsningar

Jag har valt att endast hålla mig till att beskriva de gode männens uppdrag och hur de upplever det och inte närmare undersökt deras relation med barnen. Jag har inte undersökt de ensamkommande flyktingbarnens eller andra aktörers (såsom boendepersonal och socialsekreterare) perspektiv.

Det finns en del lagar och förordningar som är centrala för barnens situation som jag inte tar upp här. Skälet till det är att de inte har stor betydelse för att få svar på min fråga eller för förståelsen av innehållet i denna uppsats. Den som är intresserad av detta vill jag dock rekommendera att titta närmare på t ex. Föräldrabalken, Utlänningslagen och Dublinförordningen.

3. Metod

Metodval och tillvägagångssätt

Min frågeställning är av sådan art att den skall behandlas fenomenologiskt. Jag har beskrivit de gode männens uppdrag och hur de själva ser på det. Mitt syfte har varit att synliggöra dem och bidra till förståelse.

För att få svar på mina frågor gjorde jag en kvalitativ undersökning. Jag ville bland annat ta reda på hur gode män för ensamkommande flyktingbarn ser på sitt uppdrag, vilka tankar och känslor de har i och med uppdraget. Jag ville få en bild, en helhetsbild av hur det är att ha ett sådant uppdrag. Larsson (2005:92) skriver: ”Den kvalitativa metoden beskriver ofta studerade situationer ur ett helhetsperspektiv. Det betyder att individer som befinner sig i en viss situation inte reduceras till enstaka variabler utan istället studeras i sitt naturliga helhets-sammanhang.” Min avsikt har som sagt varit att synliggöra de gode männen och bidra till förståelse för deras uppdrag. Kvale (1997:100) påpekar att intervjuer är särskilt lämpliga då man vill lära känna människors syn på sina upplevelser och få veta något om deras livsvärld.

Jag har ingen egen erfarenhet från arbete med asylsökande eller med ungdomar. Jag började med att ha ett informellt samtal med en bekant som är god man för ensamkommande flyktingbarn. Därefter studerade jag några handböcker i ämnet. Nu kände jag mig rustad att förbereda intervjuerna. Jag fick både kunskap om och tankar kring ämnet då jag förberedde mig för arbetet. Starrin och Renck (1996:60) påpekar dock att det är viktigt att ”de kunskaper som man skaffat sig inte motverkar ett öppet sinnelag.” Jag upplever att jag hade både nytta av mina nyvunna kunskaper samtidigt som jag blev varse och fick tygla mina egna uppfattningar i intervjusituationerna.

Jag var inte bunden av några teorier. Jag hade några uppslag på vilka teorier som *skulle kunna* komma i fråga men jag hade ett öppet sinne och en tydligt induktiv ingång.

Litteratursökning och tidigare forskning

Det avsnitt som handlar om vad en god man för ensamkommande barn skall göra, vilka regler och lagar som han eller hon skall utgå från i sitt uppdrag, baserade jag mestadels på den information som jag fann i litteraturen i ämnet.

I mitt sökande efter material till denna uppsats fann jag annars inte mycket forskning kring gode män för ensamkommande barn. Jag fann några c-uppsatser och någon d-uppsats. Jag kom också över några handböcker för gode män som jag hade användning för i inledningsavsnittet till denna uppsats. Denna litteratur var också mycket matnyttig då det är bra att vara inläst på ämnet när man börjar intervjua (Kvale 1997:136). I övrigt tycks ämnet ”god man för ensamkommande barn” mest nämnas i förbigående. Fokus i tidigare forskning ligger på de ensamkommande barnen, deras situation och hur man bör bemöta dem. Detta är naturligtvis en viktig information för de gode männen och andra som möter de här barnen, men i allt det material som jag gått igenom är det bara en liten del som jag har kunnat använda mig av för att skriva denna uppsats som handlar om *hur det är att vara god man* för ensamkommande barn.

Svårigheterna att uppbringa forskning på området gjorde mig till en början oroad. Att redogöra för tidigare forskning är ju en viktig del i en vetenskaplig undersökning. Jag bekymrade mig när jag inte fann information och ägnade mycket tid åt att leta i GUNDA, LIBRIS, databaser och i andra uppsatser i GUPEA men med magert resultat, trots att jag sökt efter källor på både svenska och på engelska. Jag köpte även en del litteratur, bland annat *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt*, utkommen förra året. Jag blev, om än bara för ett ögonblick, lättad då jag läste följande i den: ”Kunskapsgenomgången visar en avsaknad av forskning omkring ensamkommande barn i relation till god man. Vi kunde varken nationellt eller internationellt finna annat än enstaka studier som publicerats.” (Brunnberg, Borg & Fridström 2011:80)

Urval och intervjuernas genomförande

Uppsatsen bygger på 5 intervjuer. Jag hade inte möjlighet att utifrån en population göra ett slumpmässigt urval utan jag pratade med de personer som hörde av sig och visade intresserade av att berätta om sitt uppdrag. Men tack vare det kunde jag vara så gott som helt säker på att det var helt och hållet frivilligt från deras sida.

Några gode män kom jag i kontakt med med hjälp av en bekant som är god man för ensamkommande barn, ett par gode män har jag sökt genom Överförmyndaren i en närliggande kommun. Jag pratade med gode män från olika kommuner för att öka chansen att få olika aspekter på godmanskapet för att undvika att riskera att ”alla känner alla”.

Trots att jag inte hade stort urval tycker jag ändå att jag lyckades få med informanter som har olika bakgrund, utbildningsnivå och livssituation. Jag talade tyvärr bara med en man, de andra fyra var kvinnor. Informanterna var medelålders eller över, de var alla över 40 år. Detta kan bero på att det helt enkelt är ovanligt att yngre personer är god man för ensamkommande barn. Informanterna har olika lång erfarenhet av att vara god man för ensamkommande barn, allt från några år till över två decennier.

Det hade varit intressant att prata med någon på Överförmyndarmyndigheten i någon av kommunerna men jag fick inget svar från dessa. Samtidigt handlar ändå uppsatsen om de gode männens perspektiv, så jag gjorde mig inte stort besvär att leta reda på en överförmyndare att prata med.

För att informanterna skulle känna sig så bekväma som möjligt lät jag dem välja tid och plats för intervjun, jag var flexibel och rättade mig efter deras önskemål. Ett par intervjuer genomfördes i offentlig miljö. Kanske är detta inte att föredra då intervjun kan störas av inslag utifrån, men det var informanternas val att ses där. Ett par intervjuer genomfördes hemma hos mig och en av informanterna träffade jag hemma hos denne.

Jag formulerade intervjufrågorna så att samtidigt som de är öppna och ger utrymme för informanterna att tala fritt och inte styras alltför hårt av mina frågor, också gav en tydlig ram kring temaområdena (Larsson 2005:104). Larsson (2005:102) påpekar att undersökaren bör vara tydlig i sina frågeställningar och hålla frågorna korta så att informanten ges utrymme att prata fritt. Samtidigt, skall det finnas en genomtänkt plan för intervjun så att man får svar som kan användas till att besvara frågeställningen. Jag lät informanterna berätta så fritt som möjligt utan att bli avbrutna. Intervjufrågorna tjänade som hjälpmedel i intervjusituationen. Jag behövde inte heller alltid fråga alla frågor, jag fick svar ändå. Under de flesta intervjuerna flikade jag bara in med några enstaka frågor. I efterhand kan jag se att ifall jag haft mer erfarenhet skulle jag kunnat vara modigare med att styra samtalet, kanske dröja mig kvar vid något område och då fått ett rikare material att arbeta med. ”Att använda mycket detaljerade och uppföljande frågor ökar möjligheten att få kvalitativt nyanserade svar” skriver Larsson (2005:103).

Intervjusituationen är en känslig situation. Kvale beskriver den som en mellanmänsklig situation, ett samspel mellan intervjuare och intervjuperson. Det är ur mötet som kunskap uppstår (Kvale1997:117-118). Vid intervjuerna blev jag ibland engagerad och jag fick vid ett par tillfällen behärska mig för att inte börja diskutera med informanterna, eller att genom tyst kommunikation alltför tydligt

visa vad jag reagerade på, utan låta dem berätta fritt. Jag utelämnade ibland spontana följdfrågor då jag tänkte att dessa hade kunnat uppfattas som ifrågasättande och begränsa informanternas vilja att dela med sig till mig.

Sammanfattningsvis kan man säga att min ambition var att låta informanterna tala så fritt och förutsättningslöst som möjligt, att få del av både deras tankar och känslor, deras livsvärld (Kvale 1997:42). Kvale skriver att ”Att lära sig att bli intervjuare sker genom att intervjua.” (Kvale 1997:136) Att intervjua är en färdighet, ett hantverk, som man får lära sig (Kvale 1997:101). Jag har fått lära mig att förförståelse är oundviklig och även av nytta då jag utan den inte kunnat behandla ämnet över huvud taget. Men man skall förhålla sig till den på ett bra sätt.

Först lyssnade jag på människorna, lät dem berätta om det som de tyckte var angeläget, först efteråt tittade jag ännu närmare på vad informanterna berättat för mig, denna gång med hjälp av ett par, tre teorispeglar som kändes relevanta. En induktiv hållning (Larsson 2005:95). Jag citerar Larsson (2005:107): ”En viktig vägledande princip vid kvalitativ forskning är att undersökaren behöver *fokusera analysen* på några specifika frågeområden eller teman, som kan kopplas till studiens syfte och problemställningar.” Han menar vidare att undersökaren skall redovisa sitt material på ett sådant sätt att läsaren skall kunna förstå den tolkning som gjorts eller kunna göra en egen tolkning.

Analys

Jag spelade in intervjuerna med diktafon. Vid sidan av att det underlättar betydligt för forskarens minne och för analysen säkerställs även att det som berättats i intervjuerna också är just det som redovisas i undersökningen.

Kvale (1997:171) beskriver analysen i flera steg. Jag skrev ut det inspelade materialet och hade sedan en skriven text att arbeta med, göra en textanalys. Jag sorterade det skrivna materialet i de temaområden som jag kunde se utkristallisera sig. Att tolka en intervju innebär att sälla och sortera i den skrivna versionen. Jag rensade bort upprepningar och det som uppenbart inte skulle kunna vara behjälpligt i sökandet efter svar på mina frågor. Snart såg jag likheter och skillnader i vad informanterna berättat för mig. Materialet var under arbetets gång ganska grovt, transkriberingen låg nära det som informanterna ordagrant sagt. Jag lyssnade också under arbetets gång igenom varje intervju några gånger och blev väl förtrogen med dem och på så vis hade jag utsagorna kvar även i sina ursprungliga sammanhang. Dessutom upptäckte jag vid några tillfällen nya spår och tankegångar då jag lyssnade.

Meningskoncentrering är att korta ner informanternas uttalanden, att koncentrera innehållet i det sagda. Kvale (1997:178) skriver att ”Denna empiriska fenomenologiska metod kan alltså utnyttjas för analys av omfattande och ofta

komplexa intervjutexter som den söker avdela i meningsenheter för att sedan utveckla deras huvudteman.” Jag tyckte dock att mitt transkriberade material var hanterbart och det gick utmärkt att överblicka och sortera in det i temaområden utan att jag behövde lägga stor vikt vid meningskoncentrering.

Att lyssna på intervjuerna igen och igen var väsentligt för att bibehålla informanternas ursprungliga röster. Det är ändå dessa som skall komma fram för att jag skulle kunna få svar på mina frågor som ju handlar om hur de gode männen själva ser på och upplever sitt uppdrag.

Validitet och reliabilitet

Larsson (2005:116) påpekar att det finns problem med att tala om reliabilitet och validitet då man har en induktiv ingång där man letar sig fram i materialet. Man får behandla dessa aspekter utifrån de förutsättningar som gäller i en kvalitativ undersökning.

Det finns en diskussion kring validitet och reliabilitet när det gäller kvalitativa studier och man kan förhålla sig olika till dessa begrepp. Svensson (1996:212-216) redogör för Maxwells resonemang kring validitet. Detta tar hänsyn till den kvalitativa undersökningens form. Enligt Maxwell finns fem slags validitet. Det finns inga vattentäta skott mellan dem utan de samverkar.

Beskrivande validitet rör det som forskaren antingen själv har uppfattat (primärt beskrivande validitet) eller det som forskaren inte själv uppfattat utan har fått beskrivet för sig utifrån någon annans iakttagelser (sekundärt beskrivande validitet). I denna uppsats stannar jag vid vad jag har fått beskrivet för mig, både genom intervjuer och i den litteratur jag läste. Jag gjorde inte fältstudier eller observationer utan kunskapen bygger till största delen på vad jag har fått berättat för mig. Däremot har jag tolkat vad informanterna sagt, vilket leder oss in på begreppet tolkande validitet.

Tolkande validitet handlar om frågan huruvida forskarens tolkning stämmer överens med vad den som blivit intervjuad har berättat. Det som är intressant är hur väl forskaren uppfattar innebörden i det som informanterna säger. Vi har alla våra egna tolkningsramar och därför är det bra att forskaren håller sig nära det faktiskt berättade och inte svävar ut i egna tolkningar. Om forskarens version skiljer sig alltför mycket från den studerades bör man analysera vad detta beror på. För att få hög validitet är det bra att intervjun, samtalet, är av god kvalitet. Båda skall vara överens om vad samtalet handlar om. Om det finns osäkerhet kring detta bör man utreda vad som inte stämmer. Kan det bero på forskarens svårighet att förstå informanten eller kanske informanten av någon anledning, medvetet eller ej, döljer någonting (Svensson 1996:214). Jag ägnade under arbetets gång detta en hel del tankar och i de fall jag var osäker på ifall samtalet var av god kvalitet jag sorterade

bort information som annars riskerade att ha låg validitet. Ett exempel var vid ett tillfälle då det blev uppenbart för mig att jag och informanten inte hade samma definition av ett begrepp. I det fallet kunde jag inte använda det svar jag fick på min fråga.

Vad gäller beskrivande respektive tolkande validitet är det bra ifall flera forskare kan beskriva samma observation eller tolka samma material, då kan man se ifall uppfattningarna stämmer överens. Vad gäller den tolkande validiteten var jag noggrann med att hålla mig till sak, det som informanterna sade och det som de rimligtvis menade med det de sagt - och inte det som jag eventuellt gärna ville att de skulle mena. Jag lyssnade igenom intervjuerna flera gånger för att bli väl bekant med informanternas tonfall osv. Jag läste, i avsikt av en kollega att jämföra mina iakttagelser med, in mig på området så att jag hade en generell beskrivning av de gode männens uppdrag och om det fält i vilket de verkar. Jag läste också en del om ensamkommande flyktingbarn för att få en uppfattning om vilka barnen är, som de gode männen möter. Den kunskap som jag fick genom detta vägde jag mot det som berättades i intervjuerna. Så långt är validiteten så god som den kan vara i en så här begränsad undersökning.

Teoretisk validitet handlar om begrepp. Forskaren skall hålla den röda tråden och det som han eller hon redogör för skall vara relevant i sammanhanget, begreppen skall höra samman, dels i båda ändar av den röda tråden men också där emellan. Begreppen är valida om det finns ett tydligt samband mellan dem (Svensson 1996:214). Under mitt arbete vägde jag det som jag hade läst mot det jag hade fått berättat för mig och jag försökte följa den tråd som löpte genom dessa två kunskapskällor.

Generaliserbarhetsvaliditet. I kvalitativa studier brukar inte urvalet göras för att man vill visa på statistisk representativitet. Det handlar oftare om att beskriva för att öka förståelsen för någonting och det gäller även denna uppsats. Med inre generalisering menas att resultatet kan gälla inom den studerade kontexten (i denna uppsats skulle det kunna handla om gode män för ensamkommande flyktingbarn). Yttre generalisering avser slutsatser som kan gälla för övriga grupper eller fenomen (här skulle man till exempel kunna tala om gode män överlag). Urvalet här är dock så pass litet och begränsat att jag inte kunde generalisera alls, tycker jag. Det enda jag kan säga något om är hur det *kan* vara att vara god man för ensamkommande barn.

Värderande validitet handlar om jämförelser av information och iakttagelser. Denna validitet berör inte denna uppsats.

Om validiteten hjälper oss att avgöra om det vi undersöker är relevant, svarar graden av reliabilitet på frågan om det är sant.

Reliabiliteten ökar då det finns möjlighet att flera olika personer tolkar materialet, t ex att fler än en person transkriberar så att man kan jämföra utskriften. Så har det

inte varit i denna uppsats, utan det är jag som har tolkat och sammanställt materialet. Jag gjorde mitt bästa för att hantera materialet på ett objektivet sätt men jag kan ändå på något sätt ha påverkat sammanställningen och/eller analysen.

Under arbetets gång har intervjuerna hela tiden haft en framträdande position. Jag gjorde kontinuerligt genomlysningar och gjorde då ibland nya upptäckter. Det kunde röra sig om motsägelser i intervjuerna eller om oklara uppfattningar från min sida. Detta ledde till att jag fick stryka något spår som jag hade och det har gynnat både reliabiliteten och validiteten. Det hade varit bra ifall det hade funnits utrymme att återkomma till informanterna för att pröva mina tolkningar (Larsson 2005:108; Svensson 1996:220).

Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2002) pekar på fyra krav när det gäller forskning. Det är kraven på samtycke, information, konfidentialitet och nyttjande.

Samtyckeskravet: Att medverka i en studie skall vara helt frivilligt (Vetenskapsrådet 2002). När jag kontaktade mina informanter var jag mycket noga med att betona att medverkan var frivillig. De kunde när som helst avbryta sin medverkan utan att behöva motivera detta. Denna information fick de skriftligt via mail vid förfrågan samt muntligt i början av intervjun. De personer som jag har intervjuat var de som nappade på min första förfrågan. Jag har inte sökt någon mer än en gång.

Informationskravet: Detta innebär att de berörda skall informeras om studiens syfte (Vetenskapsrådet 2002). Informanterna i denna studie informerades om vad det är för uppsats de medverkar i och vad den skall handla om; vad innebär uppdraget god man för ensamkommande flyktingbarn och hur ser de gode männen på sitt uppdrag?

Konfidentialitetskravet: Deltagarna i en studie skall tillförsäkras största möjliga konfidentialitet och alla uppgifter skall behandlas på ett sådant sätt att obehöriga inte kan få del av dem (Vetenskapsrådet 2002). Informanterna fick alla information om att deras uppgifter behandlas konfidentiellt samt att deras uppgifter presenteras helt anonymt, även detta både i förfrågan och i början på intervjuerna. Jag har bytt ut namnen på de jag intervjuade. Alla informanter heter egentligen någonting annat. Jag har också valt att inte redogöra närmare för deras bakgrund eller livssituation eftersom sådana upplysningar inte är motiverade.

Nyttjandekravet: Insamlade uppgifter om enskilda får bara användas i forskningssyfte (Vetenskapsrådet 2002). Den information som jag fått genom intervjuerna används endast till denna uppsats och skall sedan förstöras.

4. Teori och perspektiv

Denna undersökning är som sagt induktiv. Jag har, utifrån de temaområden som framträdde vid intervjuerna, matchat teorier och perspektiv. Jag kommer att använda mig av Jürgen Habermas tankar om systemets kolonialisering av livsvärlden, Ulla Holms diskussion om ett professionellt förhållningssätt, Steven Lukes uppdelning av makten i tre dimensioner samt Michel Foucaults begrepp makt/kunskap och biomakt.

Habermas och kolonialiseringen av livsvärlden

Genom att använda dessa tankar vill jag resonera kring den gode mannens komplexa roll i arbetet med de ensamkommande flyktingbarnen. Hur förhåller sig uppdraget till barnens tillvaro? Jag vill försöka tydliggöra detta med hjälp av **Jürgen Habermas** resonemang om hur livsvärlden kolonialiseras av systemet.

Habermas delar in vår tillvaro i två huvuddelar; livsvärlden och systemvärlden.

Livsvärlden är vår subjektiva värld och här är vi jämlika i våra relationer. Kommunikationen sker utifrån ömsesidig förståelse. Det kommunikativa handlandet förutsätter att vi i våra relationer och möten är jämlika och att maktbalansen är jämn. Det får inte förekomma någon form av tvång, hot eller makt. Det är i det kommunikativa handlandet som vi skapar livsresurser (Madsen 2001:70-71).

Man kan dela in livsresurserna i den subjektiva, den sociala och den objektiva världen. Det är i den subjektiva världen som vår identitetskänsla finns. I den sociala världen förhåller vi oss till varandra och här finns grunden för solidaritet. Den sociala världen innehåller familj, arbete och umgänge med vänner (Månson 2010:328).

Vårt förhållande till den objektiva världen utgör grunden för meningsfullhet. Här finns värderingar, normer och kultur (Andresen 2002:46).s

Systemvärlden, den som inrymmer politik, ekonomi, makt, juridik och marknad, den infiltrerar, kolonialiseras livsvärlden. Madsen (2001:71) säger att ”En officiell stämpel, en byggnad, en disk, ett fackspråk, en lag –detta är alltsammans symboler som signalerar att relationerna är ensidiga”. Till en viss gräns är detta inte något större bekymmer, men Habermas menar att utvecklingen går mot en allt större kolonialisering och i extremfallet ”tappar vi kontakten med vårt eget liv, känslorna och upplevelserna av gemenskap” som Andresen (2002:46) uttrycker det. Detta sker när livsvärlden alltmer luktar instrumentellt förnuft och grunden för social integration hotas (Månson 2010:328).

Andresen säger att ett tydligt exempel på kolonialiseringen av människors livsvärld är när samhället vidtar åtgärder utan att ta individuella och noga hänsyn till kulturella skillnader. Om vi vill hjälpa människor att utveckla livsresurserna måste vi göra detta i livsvärldens område och då krävs symmetri i relationen: "När strategiska handlingar invaderar livsområden som skulle varit förbehållna kommunikativa handlingar, tar systemvärlden makten över människors liv" (Andresen 2002:75).

Professionellt förhållningssätt

Professionalitet handlar i denna uppsats om hur de gode männen förhåller sig till sitt uppdrag (som alltså inte är en profession). Då jag diskuterar handledning menar jag dock att denna skall vara professionell, alltså i betydelsen yrkesmässigt utförd.

Alla informanterna nämnde vikten av att förhålla sig professionellt och några uppehöll sig ganska länge vid eller återkom till detta tema. En diskussion kring professionalitet har en given plats här. Den är central för att förstå hur de gode männen tänker kring sitt uppdrag. **Ulla Holm**, psykolog, psykoterapeut och docent i pedagogik vid Uppsala Universitet, har synpunkter på professionalitet som är viktiga att fundera kring på många områden, även i detta sammanhang. Holm har sin utgångspunkt i vården och resonerar främst utifrån hur vårdpersonal bemöter patienter. Hennes tankar går dock att applicera på många områden.

Enligt Holm finns två övergripande krav på ett professionellt förhållningssätt (2009:55-59):

1. Att acceptera att relationen inte är symmetrisk. Som hjälpare har man ett betydligt större ansvar för relationen än den hjälpsökande. Den som söker/får hjälpen är ofta så full av sina egna bekymmer att man inte kan begära att han eller hon skall visa respekt och tacksamhet och sådana saker. Med det är inte sagt att till exempel klienter kan känna och visa detta, utan bara att man inte skall förvänta sig att de gör det.

2. Att vara medveten om sina egna behov, känslor och impulser. Att vara medveten om detta är en förutsättning för att kunna kontrollera sina reaktioner i kontakten med klienten. Att vara medveten är dock inte samma sak som att legitimera till exempel ett uttryck för ilska med att man var medveten om den. Det handlar mer om att medvetenheten hjälper oss att hantera våra känslor på ett bra sätt i mötet med den vi skall hjälpa. Behoven kan vara att bli omtyckt, sedd, att vara duktig och ett kontrollbehov. Om vi inte har koll på våra behov riskeras klientens trygghet och integritet.

Professionalitet handlar alltså inte om att vara strikt i sina möten utan att vara mycket god vän med sig själv för att kunna sätta sina egna behov åt sidan och därigenom kunna bemöta den andre på ett respektfullt sätt och genuint hjälpa.

Makt

Bland de behov som Holm nämner finns behovet av makt och kontroll. I situationer där vi har makt över den andre är det viktigt att vi är vaksamma på ifall det är klientens behov vi värnar eller om det handlar om vårt eget kontrollbehov (Holm 2009:59-60). Betydelsen av makt är en viktig insikt om man skall diskutera arbetssätt och relationen mellan hjälpare och klient. Andresen (2002:47) menar att kunskap och insikt om makt hjälper till i skapandet av en så symmetrisk relation som möjligt. Jag vill försöka synliggöra hur makten gestaltar sig i och kring god mansuppdraget.

Makt kan ofta identifieras på en strukturell nivå. Det är inga konstigheter att till exempel tillskriva politiken eller staten makt. Maktstrukturer som visar sig konkret genom till exempel löneskillnader eller boendesegregation är ganska lätta att synliggöra och ta ställning till. På individuell nivå blir det hela mer komplext och svårare att greppa. Alla är olika och vi rättar in oss i strukturerna av olika anledningar (Mattson 2010:31).

- *Foucault om makt/kunskap*

Nästan alla gode män jag talade med diskuterade hur utbildning och fortbildning är organiserad. Med anledning av denna diskussion har jag valt att belysa ämnesområdet med hjälp av **Michel Foucaults** begrepp makt/kunskap.

Foucault menade att vi inte kan skilja kunskapen och makten åt, de lever i symbios och förstås tillsammans. Varje uttalande om kunskap är ett uttryck också för makt. Makten legitimerar kunskapen samtidigt som kunskapen också ger makt. Eftersom makt och kunskap är så sammanflätade säger Foucault att vi måste undersöka hur kunskapsregimer uppstår om vi vill försöka förstå makten. Han kombinerar de två i begreppet *makt/kunskap (power/knowledge)* och markerar därmed att de är en enda enhet (Börjesson & Rehn 2009:46-47). Hörnqvist (1996:159) menar att det inte är någon nyhet att det har varit viktigt för härskande grupper att samla kunskap om dem som de utövar makt över. Han påpekar vidare att enligt Foucault är "... ingen aktivitet förbunden med framställningen och hanteringen av kunskap i det här samhället /.../ undandragen styrkeförhållanden och maktutövningens inflytande, utnyttjande och delaktighet." (Hörnqvist 1996:163). Kunskap ger makt och vice versa. Börjesson och Rehn (2009:46) skriver: "För Foucault är varje kunskapsuttalande en del av en maktapparat som gör just denna kunskap tillåten, legitim och betraktad som nyttig, samtidigt som alla makttekniker till en del handlar om att upprätthålla en kontroll över kunskapen."

- *Foucault om biomakt*

Makten genomsyrar allt och människor rättar in sig oftast lydigt i systemet. Vi registrerar oss hos myndigheter, står i köer och låter oss kontrolleras på flygplatser. Foucault såg statsmakten som något som omgärdar människor i mycket hög utsträckning. Detta är något som har växt fram i takt med att samhället har utvecklats. Människor ifrågasätter det inte, utan det är så det är. Människor tänker att staten vet vad som är bäst för dem och accepterar att makt utövas för att hjälpa dem att ha det så bra som möjligt. Detta är vad Foucault kallar biomakt, kontrollen över människor på ett högst påtagligt sätt men som inte definieras med lagar och regler utan som är mer subtilt införlivat i samhällets normer. Biomakten handlar mer om kontroll än om straff (Månson 2010:360; Börjesson och Rehn 2009:50). ”Vad Foucault var särskilt bra på att visa var just hur de mest välmenande idéer kan visa sig vara instrument för en maktapparat som är exceptionellt svår att överblicka, och biomakten är kanske det mest extrema exemplet på detta” (Börjesson & Rehn 2009:51). Kontrollen och hjälpen (makten) kan vara svår att värja sig mot (göra motstånd mot) då den är allmänt sedd som god och välmenande (Järvinen 2002:258; Börjesson & Rehn 2009:47).

- *Lukes om maktens dimensioner*

Eftersom jag inte tycker att det är tillräckligt att belysa maktaspekten med hjälp av begreppet makt/kunskap har jag valt att även använda **Steven Lukes** beskrivning av olika sätt att utöva makt på. Lukes är professor i sociologi vid New York University. Han kallar de olika sätten att utöva makt på för maktens tre dimensioner:

- Den första dimensionen är rätt och slätt det som en kan få en annan att göra.
- Den andra dimensionen är vad en underlåter att göra för den andre, till exempel att hålla en fråga borta från dagordningen.
- Den tredje dimensionen är vad den ene kan påverka den andre att tro att han eller hon vill, att definiera verkligheten och på så vis påverka vad människor önskar.

Den tredje dimensionens makt är subtil och smyger sig på människor utan att vi är medvetna om det. Är viljan fri? Vet människor ens om de krafter som påverkar dem? Kanske kan det till och med vara på det viset att den som utövar den tredje dimensionens makt inte ens är medveten om att den gör just detta? Den makt som man utövar kan vara dold i till exempel kulturen och därmed dold även för maktinnehavaren. (Börjesson & Rehn 2009:52-55). Nu behöver det visst inte vara så, att det handlar om makten att vilseleda, utan människor ”kan *samtycka* till makt samtidigt som de *ogillar* det sätt på vilket makten utövas” (Lukes 2008:155-156).

Hjälpens tyranni

Järvinen (2002:270-273) skriver om hjälpens tyranni. Den innebär individen blir beroende och står i tacksamhetsskuld till hjälparen. Till exempel gåvor gör mottagaren beroende och ojämlikheten i relationen förstärks ytterligare.

5. Resultat och analys

Studiens syfte är att ge en sammanhängande bild av de gode männen upplevelser och tankar kring sitt uppdrag. Jag har valt att redogöra för både resultat och analys i detta kapitel.

Först en kort presentation av de gode männen:

Presentation av de gode männen

Rebecka: Har varit god man sedan 2006 och är god man för cirka 10 barn.

Lena: Har varit god man i 4 år, har 7 barn just nu.

Eva: Har varit god man för ensamkommande barn i ungefär 20 år, är just nu god man för 6-7 barn.

Kjell: Fick sina första barn 1984 och är för närvarande god man för cirka 15 barn.

Aili: Började som god man för ensamkommande barn för 3 år sedan och har just nu 3 barn.

Ingen av de gode män som jag har talat med har ett vanligt ”nio till femjobb”. Någon har sjukersättning, någon har pension, en av de gode männen arbetar natt osv. Att vara god man för ensamkommande barn kräver att man är tillgänglig på dagtid, ibland med kort varsel.

Det är dessa fem människors tankar som ligger till grund för mitt försök att besvara min fråga.

Hur ser de gode männen på professionalitet?

Alla gode män jag talade med framhöll vikten av att förhålla sig professionellt. Uppdraget kräver en medvetenhet om detta. I gränslandet mellan systemet och livsvärlden måste man ha en särskilt tydlig hållning till uppdraget, till dem man företräder och inte minst till den man själv är. Särskilt som man saknar

professionell handledning och eventuellt kan ha fått en mindre bra grundutbildning eller fortbildning. Jag återkommer till det.

Låt mig först uppehålla mig en stund vid de gode männens speciella situation, ett uppdrag där de står ganska ensamma med ett ben i vardera livsvärlden och systemvärlden. Godmanskapet handlar om att ha ansvar för de saker som i den bästa av världar är en familjeangelägenhet och att stå på barnets sida gentemot samhället/systemet. Häri ligger en utmaning för varje god man.

Gode män i både system- och livsvärld

Jag använder mig av Habermas tanke kring system- och livsvärld för om vi ser tillvaron med Habermas glasögon kan vi säga att de gode männen rör sig ständigt i gränslandet mellan dessa två världar och det kan ha betydelse för professionaliteten. Inom ramen för omhändertagandet av ensamkommande flyktingbarn finns många vad Madsen (2001:71) beskriver som systemvärldsmarkörer, till exempel lagen om gode män för ensamkommande flyktingbarn, Migrationsverket, asylprocessen, socialtjänsten osv. Migration är dessutom i allra högsta grad en politisk fråga, det är politiska beslut som ligger bakom Migrationsverkets riktlinjer, en tydlig systemvärldsmarkör. De gode männen har detta att förhålla sig till, att hjälpa barnen att förhålla sig till samtidigt som de är delaktiga i angelägenheter som i vanliga fall hanteras i den privata sfären; närvaro vid utvecklingssamtal i skolan, beslut om var barnen skall bo, medling i konflikter med boendet eller familjehemmet och hur mycket kläder de behöver köpa. De gode männen är budbärare för de två världarna och navigerar mellan dessa. Det finns flera exempel på detta:

Gode män rycker ut i konflikter mellan barnet och boendet. Rebecka beskriver en situation där barnet vill ha pengar till kläder. Det är Rebecka som håller i pengarna och beslutar hur mycket pengar barnet behöver till bland annat kläder. Rebecka och mamman i familjehemmet har haft en dialog och mamman har sagt att flickan har tillräckligt med kläder. Detta har resulterat i ett bråk mellan flickan och mamman. Rebecka har försökt lösa situationen via telefon men utan framgång:

Jag måste åka hem till dom och diskutera det här. /.../ Jag kommer hem till dom där sitter familjehemsmamman och gråter och T är förbannad och säger bara: "Shut up, shut up". Och det här skall jag försöka lösa... *Jag* måste försöka lösa det här problemet mellan dom. Då får jag gå in i hennes garderob och titta, och det bara väller ut kläder /.../ "Du behöver inga mer kläder" får jag ju säga. Du får ta dom kläderna du har. Då blir hon ju sur /.../ så säger hon till mamman: "Skvallerbytta".

En konflikt med en tonåring om inköp av kläder är inget ovanligt men här är rollerna något annorlunda än i en familj. Rebecka har en tydlig uppgift att förvalta

barnets pengar och har redovisningsansvar gentemot Överförmyndaren. Nu kommer Rebecka in som en del av systemet i vad som annars hade varit vilket gräl som helst i en familj med tonåringar som vill ha pengar till kläder. En situation som man annars kan tänka sig är förbehållen livsvärlden, ett exempel på när strategiska handlingar invaderar ett livsområde som skulle varit förbehållet det kommunikativa. Det är då som systemvärlden tar makten över människors liv (Andresen 2002:75)

De gode männen har som sagt hand om barnens pengar och bestämmer var de skall bo, överklagar beslut, diskuterar med familjehem och boende och skriver på papper för id-handlingar, lånekort och passansökningar. Rebecka berättar om när hon kolliderar med en familjehemspappa i frågan om ett lånekort:

Jag skall skriva på alla papper, men jag skriver inte längre på bibliotekskort. Därför ett barn som inte bor hemma hos mig... Jag kan inte se om dom glömt att lämna tillbaka boken eller inte. För det är jag som åker på 300 spänn att betala om boken inte återlämnas. Och det har jag gjort två gånger och det kommer jag aldrig mera att göra, jag har lärt mig min läxa. Men jag kunde inte stå emot den här familjehemspappans tjat om att pojken behövde ett lånekort på Stadsbiblioteket, inte för att låna böcker utan för att komma in på internet på deras datorer för då behöver man ett sådant lånekort. Så jag sa: "Jajaja". Två böcker lånade han men lämnade aldrig tillbaka. Pappan vägrade att betala det här, men jag insåg ju att om jag inte betalar det här så kan jag få en prick på mig vilket jag inte vill. Så jag betalade glatt 600 spänn, drog in kortet, vilket han pappan inte förstod alls: "Det var väl inte så farligt?"

Den gode mannen rör sig alltså nära och kring barnens livsvärld och är i hög grad involverade i det som ingår där. En helt annan situation möter den gode mannen i mötet med Migrationsverket. I den situationen har den gode mannen mer rollen av beskyddare gentemot systemet än budbärare av det.

- *I möte med Migrationsverket*

De gode männen närvarar vid alla möten som behandlar asylprocessen. De förklarar processen för barnen samtidigt som de är med och bevakar barnens intressen vid myndighetskontakter där de vid behov bär barnets röst gentemot systemet: Migrationsverket, socialtjänsten, där är han eller hon med och bevakar att barnet behandlas respektfullt och rättvist.

Rebecka ger ett par exempel som beskriver vad som kan hända på möten där Migrationsverket intervjuar ett barn för att fastställa trovärdigheten i hans eller hennes berättelse. Det är dessutom exempel på när systemet inte tar hänsyn till

individuella och kulturella skillnader och alltså är ett av systemet grovt intrång i livsvärlden. Rebecka får här gå in och markera. Hon återger en bit av en intervju:

”Ja, men hur långt fick ni gå för att hämta vatten?”

”Ja, vi fick gå över det berget och den kullen och det tog väldigt lång tid och solen flyttade sig en sån här bit på himlen”.

”Ja, men hur långt var det att gå, då?”

”Ja, men solen hade hunnit flyttat sig en sån bit på himlen när jag kom tillbaka”.

”Hur länge var du borta?”

”Solen flyttade sig en sån här bit”.

Sen får man säga: ”Du! Han kan inte svara på det, solen flyttade sig, det är hans svar. Det får du ta med, han kan inte mer än så här. /.../ Pressa inte honom”. Ja, det är ungefär så det går till.”

Liknande kan utspela sig då ett barns ålder skall fastställas. Rebecka berättar hur det kan gå till då:

”Man kanske inte kan säga hur gammal man är /.../ man *vet* ju inte. För i Sverige är det vanligt att man är född på sjukhus, klockslag, exakt dag, man vet vem man är släkt med och på vilket sätt och så. Är man född i Somalia vet man inte det eller Afghanistan. Alltså om man har fyra syskon måste man gå och registrera sig någonstans, då tar mamman alla sina barn samtidigt och då får alla de barnen samma födelsedag, fast dom har ju inte det. Det kan vara många år emellan, men... Det är inte viktigt när man är född. Dom (Migrationsverket, min anm) ser längdmässigt hur man är. Och då om dom betar sig väldigt illa där då, så om dom nu gör det, det är inte alltid dom gör det...”

”Nu får du väl svara hur gammal du är”.

”Men jag vet inte”.

”Svara nu hur gammal du är”.

”Jag vet ju inte det”.

”SVARA”.

Då får jag säga: ”Hör du inte vad han säger, han vet ju inte. Nu lämnar vi den frågan.”

Ett barn på flykt på egen hand, utan familj och vänner hamnar under systemets försorg och livet blir invaderat av systemet. Den gode mannen är en del av

systemet, samtidigt har han eller hon till uppgift att skydda barnet från systemets invasion av tillvaron. Det sistnämnda tycker jag mig uppfatta som en roll som är enklare att ha än rollen som gränsdragare i barnens privata tillvaro. Här råder inga tvivel om vilken rollen är. Kjell säger:

Ja, vad som ingår i uppdraget är ju att... I alla gode mansuppdrag, så är det ju att se till huvudmannens bästa.

Gränser och hjälpens tyranni

Men hur skall de gode männen förhålla sig i det att de balanserar mellan dessa olika världar? De gode männen poängterade alla vikten av att förhålla sig professionellt. De påpekade att man inte är en extra förälder, inte minst av hänsyn till barnens integritet och till deras föräldrar. Man skall respektera den befintliga familjen. Detta återkommer också ofta i den litteratur som vänder sig till gode män för ensamkommande barn.

Det finns ytterligare anledningar till att diskutera professionaliteten. De gode männen är i ganska mycket utelämnade åt sig själva och sina nätverk. De har inget skrivbord eller telefontid. De har heller inte handledning. När det blåser finns det inte något inbyggt vindskydd i uppdraget. Man får vara stadig själv. Aili konstaterar när vi kommer in på ämnet handledning:

Ingen handledning, utan den får man söka sig. Och då gäller det att ha goda vänner, och det har jag.

Uppdraget är inte knutet till ett schema eller en arbetsplats och det har sina sidor. En god man har ständig jour. Kjell ger exempel på att telefonen kan ringa mitt i natten när ett barn har avvikit från boendet. Det är inget fel i det för den gode mannen *skall* underrättas när ett barn avviker eller av någon anledning måste flyttas:

Dom kan inte flytta någon, bara utan att den gode mannen är informerad om detta. Och det händer ibland att dom ringer halv 2 på natten från socialjouren. Det var en kille nere i Halland, han trivs ju inte där, så han hade packat sin väska, då på kvällen och åkt till Göteborg och tänkt att det är väl bara att flytta in på något boende? Så enkelt var det ju inte. Utan han hamnade, och det spöregnade, på socialjouren på Badhusgatan och då ringde dom ju därifrån och sa att: Han sitter därnere”. Men jag sa det att: ”Jag sover ju, jag hör att du ringer men jag sover fortfarande. Nänä, men skit i det, vi kör honom till Lillatorp”. Då fick jag ju gå upp på morgonen och ta tag i detta.

Aili är noggrann med sin gräns för vad hon tycker är okej att ringa om en lördagkväll:

...jag accepterar inte när dom ringer lördag kväll 10 över 8 och frågar om pengar för då blir jag vansinnig. Så har jag sagt till boendet och familjehem att jag vill inte ha några samtal på kvällarna om det inte är akuta grejer. Låt oss säga att dom blir sjuka, dom kommer inte till... Hem igen... Eller någonting annat hänt, dom har begått ett brott eller blivit utsatta för brott eller något sånt där, då skall dom ringa till mig, då kan dom ringa dygnet runt /.../ Barnen kan också ringa till mig men lite irriterad blir jag när dom ringer 10 över 8 en lördag kväll man sitter ner precis vid kaffet och man har gäster och då ska dom börja fråga om pengar. Då känner man att: Nä nu får det vara nog. Så ibland känner man ju så.

Alla informanterna betonade som sagt att den gode mannen skall handla utifrån att det ofta handlar om barn som redan har föräldrar och att man skall respektera detta och inte försöka ersätta föräldrarna. De flesta ensamkommande barn är dessutom tonåringar med allt vad det innebär. Alla de gode män som jag talade med påpekade att de inte är barnens föräldrar och vikten av att vara professionell. Detta var tydligt.

Rebecka: Det är inte dina egna barn. Du kan aldrig ställa upp på dom som på dina egna barn, men du kan hjälpa till att, att dom får nån att lita på, att dom kan lita på dig.

Aili: Jag brukar säga till mina (ensamkommande) barn såhär: ”Jag skall hjälpa dig att genomföra det här, att söka asyl, men aldrig bli din mamma” brukar jag säga. För jag vill hålla det här lite professionellt.

Lena: Det är faktiskt dom som är föräldrarna och inte vi. Det är viktigt att komma ihåg. Vi är ju bara ett litet tag.

Kjell gör samma påpekande om vad uppdraget innebär:

Det är *inte* att bli mamma och pappa, va. Det är *inte* att ta med dom på utflykter till landet eller ta hem dom, utan att se till att dom får den professionella hjälp dom har rätt till när det gäller förhandlingar med Migrationsverket.

Aili och Rebecka uttryckte också irritation över de andra som de menar inte uppträder professionellt. Till exempel andra gode män som hon menar inte förhåller sig professionellt till sin uppgift utan istället kletar in barnen i en överdriven omsorg. Rebecka säger:

Och då har vi dom här gråttanterna /.../ som tyckte att: ”När barnen är osäkra så får man sitta med dom där i skolan jämte dom och läsa högt för dom”. Att man måste vara i skolan någon timme varje dag dom 3-4 första veckorna, så dom skolas in ordentligt och kommer in i det här ordentligt. För många av dom har ju aldrig gått i skolan och många är analfabeter... Men jag tänker att; skolan skickar man dom till och sen får dom klara sig

själva. 17-18 år, dom måste väl klara sig själva. Herregud, som vuxen måste man ju börja ta ansvar på sitt eget sätt och inte liksom låtsasmamma och sitta där /.../ och gnida ändan utan man behöver... Man skall inte sitta i en skola tillsammans med någon annan /.../. Det är min åsikt, och det är många andras åsikt också. Men dom /.../ tycker man skall ringa till lärarna på eftermiddagarna varje dag första veckorna. /.../ För mig är det kränkande att göra så. Jag skulle inte göra så mot mina egna barn. Om vi säger att man nu skulle börja skolan; nollan, ettan... Jag skulle inte ringa till lärarna och fråga varje dag. /.../ Det skulle jag uppleva väldigt kränkande. Någonstans måste man börja ta ansvar för sitt eget liv, man skall bli stor. En 17-åring skall inte ha någon liten gumma som sitter där. /.../. Det tycker jag inte, det är inte lämpligt.

Ovanstående beskrivning kan väcka frågan hur de gode män som har ett sådant arbetssätt förhåller sig då de har rollen som budbärare av systemvärlden. Ett annat exempel på svårighet att hålla gränser ger Aili. Hon berättar om en socialsekreterare som inte hade tydliga gränser för hur mycket pengar barnet kunde få:

Det var 1 000 kronors mobiltelefoner, /.../ två slarvade hon bort, tre stycken fick hon. Ja, det var klart att hon fick pengar till extrakläder, hur mycket som helst och det rörde sig inte om tusenlappar utan... /.../ Och då känner jag såhär: Men vafan, det är ju våra skattepengar. För det här barnet hade redan fått en uppsättning och så skulle hon få en uppsättning till och sen fick den en uppsättning till. Så jag vet inte hur många tusentals kronor barnet fick av familjevården. På grund av den här *madamen*, ursäktat uttrycket, som... Så okunnig, så det var inte klokt. Alltså, att inte förstå /.../ Det är det inte bra för dom här barnen att överösa dom för då tror dom att det här är det i Sverige.

Man skulle kunna tänka sig att dessa, ”gråttanterna” och socialsekreteraren, kan vara exempel på uttryck för ett par av de behov som Ulla Holm (Holm 2009:61-63) beskriver -att bli sedd, vara omtyckt och duktig, att det är de egna behoven hos hjälparen som styr handlingen. Lena noterar också detta och menar att det dessutom får negativa konsekvenser för den gode mannen:

... det finns ju alltid dom som gör det för att dom skall uppfylla något eget, hos en själv. Och dom finns ju alltid /.../ som har det för att fylla ett eget behov. Och *då* tror jag att man tar åt sig. Då tror jag inte längre att du kan se att: Det är ju inte min berättelse, det är faktiskt någon annans berättelse det här, men jag har hört den. Det tror jag är viktigt, nånstans.

Om man inte är medveten om behoven kan professionaliteten svaja då fokus inte längre är på den som man skall hjälpa. Man kan också säga att de gör sig skyldiga till hjälpens tyranni.

Flera av de gode männen vände sig mot hjälpens tyranni. Denna menade de gode männen var kränkande, olämpligt och oprofessionellt. Relationen har redan struktur av överordning och underordning i sin natur, det räcker så. Aili berättar hur det kunde se ut innan Överförmyndaren i en kommun bestämde att på Jul och födelsedagar det är 200 kronor per julklapp/present och barn som gäller:

Jag menar, och det var ju bara därför att vissa gode män kunde köpa för 1 000 kronor, till sina barn. Vissa gode män kanske bara köpte för någon 100-lapp en liten grej och då på ett boende, jämför barnen: ”Jaså, har du fått så fina julklappar av din gode man, det har inte jag fått” Då blir det lika, då blir det *inte* den konflikten. Den finns inte och det är skönt. Det är såna här grejer som är viktiga liksom, för att på ett boende tror jag att det blir mycket konflikter mellan barnen, otroligt mycket konflikter...

När Överförmyndaren klart och tydligt anger vad som gäller kan alla gode män förhålla sig till det och inte riskera att barnen försätts i tacksamhetsskuld på grund av presenter de får. Det hjälper barnen att förhålla sig till sin gode man också.

Utbildningens och handledningens betydelse är områden som till stor del ligger inom ramen för professionalitet och jag vill därför ta upp dem. Utbildning och handledning är betydelsefulla och verktyg för socialarbetare eller hjälpare när de skall förhålla sig till sitt uppdrag. Holm (2009:81) beskriver en personalgrupp där de med låg utbildning hade svårt att förhålla sig professionellt. De med utbildning och ett professionellt förhållningssätt har ett mer självreflekterande sätt att närma sig sin uppgift på (Holm 2009:82) och därmed också ett bättre bemötande.

Hur får de gode männen sin kunskap? Får de utbildning/fortbildning?

Eva Rimsten (2006) har i sin rapport "*Jag vill bli som Kofi*": *ensamkommande barn i Sverige ur ett rättighetsperspektiv* bland annat undersökt hur gode män ser på sitt uppdrag. Den bild som kommer fram är att flera gode män efterfrågar mer eller bättre utbildning och stöd från kommunerna (Rimsten 2006:171).

De gode män som jag har pratat med har antingen lång erfarenhet eller så har de fått en grundutbildning för gode män. Både Aili, Rebecka och Lena har gått en grundutbildning. De hade olika syn på ifall utbildningen var tillräcklig. Rebecka underkänner den utbildning som hon fick när hon började som god man för ensamkommande barn:

Ja, jag har gått en... Ja, två timmar i tio veckor för att lära mig att hantera en årsredovisning till Överförmyndaren. Det är den jag har fått. För det är det viktigaste att man kan fylla i ett papper och lämna till Överförmyndaren. Vad man har gjort, hur många mil man har kört när man besökte den och den. Vad man gjorde på soss. Och det måste man redovisa en gång om året,

och det är den enda utbildningen jag har fått. Nånting annat har jag inte fått...

Rebecka hade gärna velat ha fortbildning, säger hon. Aili tycker att det är synd att det inte finns möjlighet till fortbildning i hennes kommun:

Tyvär har vi inte fått någon fortbildning. Utan det är ju att man är ivrig sökare själv.

Någon egen fortbildning får vi ju inte. Det är väldigt sorgligt. Faktiskt. För det skulle vi behöva.

Lena höll med om att det gäller att söka kunskapen själv. Hon efterlyser dock inte mer fortbildning utan menar att det ligger i uppdraget att man söker efter information själv:

Det är ju lite som så som det är inom alla yrken så är det ett föränderligt arbete. Då får man ju hitta den kunskapen som man saknar. Så är det lite, det ändrar ju sig hela tiden. Ja, det ligger ju mycket hos sig själv när man tar sådana här uppdrag. Att man själv får hitta den kunskapen som man tror att man behöver. Det ligger nog lite i uppdragets natur, tror jag.

Det *finns* utbildningar för gode män men däremot finns det inget sammanhållet grepp om dessa. Olika frivilligorganisationer erbjuder utbildningar, ibland i samarbete med Överförmyndaren: Rädda Barnen, Röda Korset och Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare har utbildningar. Rädda Barnen är också delaktiga i nätverksträffar i fortbildningssyfte. Dessa utbildningar kan absolut vara av god kvalitet. Ändå finns ett par problem med detta upplägg: Det finns en risk att utbildningarna har något olika innehåll och olika kvalitet. I många kommuner krävs inte utbildning (i Göteborg skall dock gode män för ensamkommande barn ha genomgått utbildning innan de åtar sig uppdraget). Det finns inga garantier för att en god man för ensamkommande barn verkligen har den kunskap som behövs. Unesco ser detta som en viktig fråga och efterlyser utbildning i sin rapport *Migrating Alone*. Man efterlyser också att personer med denna funktion (guardians) får en specialiserad och skräddarsydd utbildning och att de får fortbildning vid sidan av adekvat handledning och stöd (Bruun & Kanics 2010:63).

SKL och Migrationsverket har gjort en kartläggning av mottagandet av ensamkommande flyktingbarn. Denna redovisas i en rapport från 2010 *Ensamkommande barn och ungdomar – ett gemensamt ansvar -Kartläggning och åtgärdsplan*. I denna konstateras att gode män till ensamkommande barn behöver utbildning och stöd men att det inte är klart vem som skall tillhandahålla det. Man skriver också att det finns behov av nationella riktlinjer, en handbok för dem som arbetar med ensamkommande barn (SKL 2010:28-29).

Kunskap/Makt

Är kunskap lika med makt? Om inte annat så är de två nära sammanbundna. Om vi ägnar oss åt Foucaults syn på kunskap och makt kan vi säga att kunskapen *ger* makt och vice versa. De gode män som jag talade med har alla mycket kunskap. Några gode män påpekade hur viktigt det är att ha kunskap. De hade olika erfarenheter av utbildning och fortbildning men gemensamt för dem alla är att de tycker att de idag besitter den kunskap som krävs för uppdraget. Rebecka hade till exempel gått en utbildning för gode män för ensamkommande barn men tyckte inte att den hade gett henne så mycket. Andra hade inte fått någon utbildning alls utan hade fått lära sig under resans gång. Jag har redan gett exempel på att kunskap ofta är något som de gode männen skaffar sig på egen hand. Det är också något som de gode männen sprider. Aili berättar att det finns utbildning som hennes förening anordnar:

Vi i vår förening /.../, vi har ju haft fortbildning uppe i (kommun) för gode män. Dom har ju startat något nytt uppe i (kommun) där, något samgående mellan kommun och ett boende, dom behöver ju jättemånga gode män. Och vi har ju haft utbildning genom då vår moderförening Riksförbundet För Frivilliga Samhällsarbetare som vi tillhör, och vi hade 30 stycken. Jag tycker nästan att det skulle vara ett krav att man har gått den här kursen som vi har. För att det är mycket... Det är då socialtjänsten och det är Migrationsverket som kommer och det är Överförmyndaren /.../ och Rädda Barnen som också har föreläsningar. Och det är jättebra, för den kunskapen hade ju inte vi.

Och Lena nämner också utbildningen som Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare har:

... det här var en som RFS, arrangerat. Så dom hade den i Göteborg när jag gick. Sen så är jag ordförande i en god mansförening, så arrangerar vi utbildning. Samma utbildning /.../ runt om kring i (regionen), kan vi väl säga. Så utbildar vi gode män.

Eva har erfarenhet från Rädda Barnens utbildningsverksamhet och berättar om den och att hon själv är med och anordnar kurser för gode män:

Jag fick ju mycket samtal ifrån andra gode män som inte alls visste hur dom skulle göra /.../ Det tog faktiskt ett par år innan dom (Överförmyndaren och handläggarna på socialtjänsten, min anm.) förstod hur mycket en god man gör. Och när dom hade börjat förstå det sedan så började man också utbilda /.../ gode män. Så att jag är med och berättar där. Överförmyndaren talar om sin roll och Migrationsverket är där /.../ För det är Rädda Barnen som har dragit igång det och har kunnat övertala Överförmyndaren i det här /.../ Rädda Barnen gör ju jättemycket för den här gruppen barn. Och det här har ju spridit sig i Sverige så att det är väldigt bra. Så nu går alla som har uppdrag inom (kommun), dom får gå den här kursen först, och då pratar vi också om den här nätverksgruppen som finns på Rädda Barnen och att vi

träffas ungefär en gång i månaden. Vi har olika teman som vi tar upp där om det är något speciellt.

Nätverksgruppen är ett forum för fortbildning där gode män för ensamkommande flyktingbarn träffas runt ett tema.

Jag kunde skönja ett stort mått av stolthet när de gode männen berättar om de utbildningar som de på ett eller annat sätt är med och utformar. Jag tycker mig uppfatta att samma stolthet också genomsyrar skriften ”Nytt liv i Sverige? –En introduktion för gode män för ensamkommande barn” utgiven av Röda Korset och Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare. I den framhålls utbildningen som mycket uppskattad. I förordet till skriften nämns ambitioner om att utöka utbildningen så att den blir mer homogen och har samma kvalitet oavsett var i landet den gode mannen bor. I organisationerna finns mycket kunskap, kraft och... Just det... Makt?

I teoriavsnittet har jag nämnt att de härskande grupperna samlar kunskap om dem som de utövar makt över. Vid första anblicken kan denna formulering se ut att vittna om en obehaglig maktutövning. Låt mig bara än en gång påminna om att det inte är så jag ser på saken. Den kunskap om ensamkommande barn som de gode männen samlar är dem till stor nytta för att utföra uppdraget på bästa sätt. Den makt som de gode männen har genom sin gedigna kunskap och genom att några av dem också är delaktiga att förmedla kunskapen är ett viktigt verktyg inte bara i utövandet av uppdraget utan också i förståelsen av de flyktingbarn som de möter.

Aili vill ha mer kunskap för att förstå barnens situation för att utföra uppdraget på ett bra sätt:

Återvändande. Där skulle jag vilja ha mer kunskap. Även om jag som god man inte skall agera nästan någonting vid återvändande för jag skall bara vara med vid ett återvändandesamtal och se till... Men för att försöka att förstå barnet skulle jag vilja ha mer kunskap. Hur känner sig barn som måste återvända? Vad händer med dom? Det finns väldigt lite om det. Många av oss som jobbar som gode män /.../ har, tror jag, ett stort socialt hjärta. Jag tror också att vi har en ganska gedigen kunskap, i alla fall. Dom som inte tror att man behöver det, dom kommer att missta sig för dom kommer att gå på pumpen.

Aili menar att kunskap är en förutsättning för att klara av uppdraget. Även svårigheter i samarbetet med andra kan också ha sin orsak i brist på kunskap. Har man inte tillräckligt med kunskap blir det inte bra. Hon säger:

Det är ju som jag säger; jag har ju träffat socialsekreterare som... Som jag har tänkt alltså: ”Åh vilka våp, och vet hon ingenting...” Så man säger: ”Har du aldrig läst landsinformationen?” ”Men vad är det för någonting?” Alltså förstår du? Dom har haft sån okunskap... Så jag hänvisar alltid

socialsekreterarna till Migrationsverkets hemsida och gå in på där det står ”besökare” och där finns det *skitmycket* information, det är en väldigt bra sida på nätet.

Så att visst finns det många bra (socialsekreterare, min anm) också men alltså dom jag har haft, alltså... Många av dom har varit... Dom är så mesiga. Ovetande. Inte har kunskap, tycker jag. Och inte realistiska. Det är ju faktiskt, ursäkta mig; många gånger väldigt, väldigt unga flickor som /.../ är precis nytexade, som får dom här tunga jobben med att arbeta med ensamkommande barn. Eller med barn över huvud taget.

Parallellt med stoltheten över att ha kunskap och att kunna förmedla den känner Aili irritation över de som inte har samma kunskap som hon. Den kunskap som de gode männen har förmedlar de gärna – till andra gode män. Om kunskap och makt är sammanflätade och beror på varandra innebär detta att den makt som kunskapen ger också helst stannar inom de gode männens fält.

De gode männen som jag talade med kan, i och med att de har kunskap/makt, bidra till förändring. De kan uppmärksamma orättvisor som en person som saknar hela bilden eller kunskapen inte kan göra. Aili berättar om när hon upptäckte att ett vårdföretag utnyttjade familjer genom att förmedla familjehemsplatser och sedan betalade familjerna ett underpris:

Det är ju faktiskt så att jag har stött på familjehem som har varit anställd av företag. Där man har haft mindre än en hel lön för 2 barn. Och dom har inte vetat om det. Så nu när jag träffar familjer brukar jag fråga: ”Vad får du i ersättning?” Har dom då barn över 13 år, så skall dom ju ha över 9 000 som lön, alltså. Sen skall dom ha en omkostnadsersättning på det. Och det är ju inte mycket, heller. /.../ Den här familjen då... Dom hade haft 8 000 drygt för 2 barn. Och då sa jag det att: ”Gå in på den sidan”. Dom sa upp sig från det privata företaget. /.../ Dom hade fått 8 400 nånting för 2 barn. Visste inte bättre. Jag sa: ”Du ska ha minst nästan 17 000 för 2, och snart över 18” sa jag. Då gick dom ifrån det företaget. /.../ Det innebär att 4 familjer till gick ifrån det i den kommunen. /.../ Det var en orättvisa som jag inte kunde acceptera, för då såg jag företaget skratta hela vägen till banken. Och så familjehemmet blev så uselt betalt. /.../ Alla fler familjerna som dom har behandlat så... Du förstår, vilken koncern.

Eva kämpar också mot orättvisor. Hon ser att det är stor skillnad på hur mycket pengar som barnen som bor i familjehem och barn som placerats i ett boende beräknas behöva och jobbar för att jämna ut skillnaderna för de barn som hon är god man för:

Det kan vara skillnader /.../ barn som bor i ett familjehem, dom får ju omkostnadsersättningen och det ligger på runt 4-4 500 och sen att dom får sina aktiviteter utbetalda utöver. Men bor man på ett boende så ska man bara

få klara sig på studiebidraget. Det går ju inte, visserligen har dom maten i ett boende, men dom skall ju köpa sina kläder /.../ dom är inte grundutrustade och dom kanske vill köpa några personliga saker, eller ett fritidskort, så dom kan åka buss på helgerna. Det går inte på 1 050, och fickpengar dessutom. Och då säger jag att det minsta dom skall ha är i alla fall förbehållsbeloppet och det ligger på runt 1 800 kronor per månad. Och det är i alla fall en liten hjälp. Plus att jag tycker att dom ska också få någon aktivitet utöver. Och bor man i familjehem får man en laptop och man får än det ena, än det andra. Det får ju inte den här gruppen barn. Och det håller jag på och strider med. Men nu... Jag har fått igenom på en kille, i alla fall, att han får förbehållsbeloppet. Det är en kamp varje månad, och det tycker jag inte är rätt.

Eva har sett olika boenden under åren och vet vilka krav man skall kunna ställa på ett boende för ensamkommande flyktingbarn:

Det är även likadant på boenden, det är olika boenden, det har ploppat upp så väldigt mycket nya boenden för ensamkommande. Och det är mycket vinstdrivande företag som startar /.../ Jag säger inte någonting om att det är fel att tjäna pengar om man nu tar ut ganska höga dygnsavgifter, men det skall inte vara på bekostnad utav barnens vardag, utan det skall komma barnen till del, tycker jag. /.../ Så där är ju en annan god man och jag ganska drivande. Vi fick ju ett ställe stoppat /.../och det är vi ju väldigt tacksamma för, för dom ska bort alla dom där skitställena, rent ut sagt. Samma sak då när kommunerna tog över 2005, då agerade ju jag väldigt starkt för att dom placerade ihop dom här med kriminella. Men det fick vi ju också stopp på. Det där, det blev det rätt bra nu, det tycker jag, det går framåt. Och dom lyssnar på oss gode män...

Med kunskapen som vapen strider de gode männen för rättvisare system. Och de får utdelning. Familjehemmen i Ailis exempel och barnen i Evas två exempel har inte hela bilden eller kunskapen för att själva ta kampen. För dem är orättvisorna dolda. Men som en del av systemet har de gode männen en annan inblick i hur det fungerar och kan ta strid mot de orättvisor som de ser inom systemet.

Det finns dock tillfällen då det kan ses som olämpligt att dela med sig av sin kunskap. Det kan gälla om ett barn kommer att få uppehållstillstånd eller ej. Den gode mannen får inte förhandsinformation om beslut men kan av erfarenhet veta vad utfallet troligtvis kommer att bli. Aili säger:

Man kan inte få asyl här i Sverige för att man kommer från ett land om man har fattigt. Eller hur? Därför vet jag att det här barnet kommer aldrig att få asyl. Det vet jag redan nu fast det bara är... Vi skall överklaga första gången till Migdomstolen. Men det säger jag ju aldrig till barnet. Jag säger aldrig såhär att: "Du kommer aldrig att få"... Likadant, jag säger *aldrig*. Jag lovar, *aldrig*. Jag lovar *aldrig* ett barn att: "Du skall få stanna". Aldrig. Jag säger

såhär till dom att: ”jag skall göra *mitt* jobb, på rätt sätt och på det sätt jag skall göra det men mer kan jag inte göra.

I och med detta är vi tillbaka vid frågan hur de gode männen ser på professionalitet. Att vara tydlig i sin roll och ha ordning på vad det är som är ens uppdrag.

Handledning

I socialt arbete är det mer regel än undantag att personal får professionell handledning. Handledning är viktig för att man skall kunna finna sig själv i sin roll, för att man skall bli uppmärksam på hur man använder sin kunskap och vilka värderingar man har, kunna kritiskt granska sig själv och utvecklas (Trevithick 2008:121-122), det vill säga att förhålla sig professionellt i sitt uppdrag. I gränslandet mellan det frivilliga arbetet och socialt arbete som yrkesutövning är det långt ifrån en självklarhet att man får handledning.

Funderingarna kring handledning skilde sig åt hos de gode männen jag intervjuade. Ett par gode män tänkte att handledning skulle vara bra. De enda av mina informanter som tydligt uttalade att det skulle vara önskvärt med handledning är de med egen erfarenhet av arbete i socialtjänsten, Aili och Eva:

Aili: Nä, handledning behövs. Det skulle man vilja ha. Alltså, man kan ju tänka sig... Jag tycker ju inte själv att jag har haft det behovet...

Eva: Det håller vi på med också genom Rädda Barnen, att kräva handledning för god män. Vi hade ett seminarium /.../ om just det här också /.../ För det är något som vi efterlyser att vi behöver ha det. En del ärenden är ju extremt jobbiga och man behöver för att komma vidare behöver man ju prata och få handledning många gånger.

Eva tror att många som slutar som gode män skulle kunnat fortsätta ifall de hade haft rätt stöd:

Nu idag tror jag att det är många som hoppar av sina uppdrag. Om dom känner sig maktlösa och vet inte vad dom skall göra. Dom kanske lämnar uppdraget. Samma sak; man kan ju må extremt dåligt, anklaga sig själv fast det kanske inte alls är någonting som god mannen kan påverka /.../ Man kan ju må dåligt jättelång tid efter och man liksom funderar många gånger: ”Hur gick det med den här personen?”

Andra gode män tyckte inte att behovet av professionell handledning är någon viktig fråga. Lena säger:

Lena: Det finns ju inte det utrymmet. Antingen är man bra på det eller så skall man nog inte ha det (uppdraget, min anm.).

Rebecka tycker att det är bra att ha stöd, men det behöver inte vara i form av just professionell handledning. Hon själv har haft mycket hjälp av ett par andra, erfarna gode män:

Jag har B och A som mitt nätverk. Det är mina båda gode män som var mina mentorer i början.

Jacob Carlander, psykoterapeut och präst, skriver i *Samtal & möten i frivilligt socialt arbete* att handledning ger möjlighet att ta upp egna reaktioner som t ex ilska, frustration eller önskan att hjälpa och ställa tillräta. Handledningen ger förklaringar till de egna känslorna och förslag på handlingsalternativ. Handledningen är ett bra verktyg för att hålla relationen på rätt nivå (Carlander 2011:151-152). Carlander menar också att man bör vara extra vaksam då man inte tycker sig behöva handledning -det är kanske just då man behöver den som bäst (Carlander 2011:152). Den professionalitet som handledning och utbildning bidrar till fungerar som ett skydd runt relationen mellan hjälpare och den enskilde. Utan den professionella identiteten riskerar hjälparen antingen att ta på sig alltför mycket eller att tvärtom bli alltför distanserad och därmed inte uppfatta vad den andre behöver hjälp med (Carlander 2011:11-12).

Den formella makten

Vem har makten? Lena svarar:

Det är vi som bestämmer, juridiskt sett, över barnen.

Eva förklarar närmare:

... jag beslutar ju i allt ifrån skolgång till läkarvård, boendefrågorna. Socialtjänsten får inte ha möten med barnen, eller någon annan får inte ha det, utan att jag är med om inte jag säger att det är okej. Jag har hand om allting utom den dagliga omvårdnaden. Men det är jag som bestämmer ändå över dagliga omvårdnaden också, kan man säga. Jag har sista ordet.

Jag vill återigen påminna om att makt inte alls behöver vara så negativ som ordets laddning ibland kan påskina. I de gode männens uppdrag ingår makt som ett viktigt verktyg för att de på bästa sätt skall kunna tillgodose de ensamkommande barnens behov och bevaka deras rättigheter. Mitt intryck av dem jag talade med var att de använder sig av sin makt med barnens bästa för ögonen.

Det var ingen tvekan om att de gode männen jag pratade med tyckte/insåg att de har makt. På frågan ifall de har makt blev svaret ofta direkt, kort och gott ”ja”. Makten är också tydlig i uppdraget. Det är till exempel den gode mannen som har sista ordet i frågan om bland annat var barnet skall bo. Denna makt är tydlig och uttalad. Ifall man som till exempel socialarbetare, inte erkänner den makt som man

faktiskt har, riskerar man att man i försöken att tona ner rollen som myndighetsperson istället ökar sin egen makt, och i förlängningen klientens känsla av maktlöshet (Järvinen 2002:273). Järvinen (2002) skriver att socialarbetare ogärna flaggar med den makt dom har, att man gärna vill tala tyst om den eller rent utav förneka den. Detta kan jag inte påstå gäller för någon av de gode män som jag intervjuat.

Den makt som de gode männen har tror jag är så tydlig för dem själva just därför att den är kopplad till dem som personer. De gode männen har inte, och skall inte ha, någon lojalitet till arbetsgivare eller myndigheter som begränsar dem i deras uppgift som ju är att stå på barnens sida och bland annat hjälpa barnen i sina kontakter med myndigheterna.

Den andra och den tredje dimensionens makt

Lukes delar in makten i tre dimensioner. Den andra dimensionen handlar om att sätta agendan, att avgöra vilka frågor som skall behandlas och vilka som inte skall det. Vid första anblicken bör man överklaga ett avvisningsbeslut. Eva berättar att personal på t ex ett boende som inte har hela bilden kan gå in och hjälpa till med att överklaga och det är inte alltid det som är bäst för barnet:

Boendet tror också många gånger att dom kan göra vad dom vill. Dom tror nästan att dom kan överklaga beslut och vara med om återföreningar och liksom hjälpa till... Dom vill väl, men det är inte alltid det bästa att överklaga beslut. /.../ Ja, det är ju mycket det här tycka-synd-om-fenomenet på boendena, liksom och dom vill så väl. Men det här barnet kanske egentligen bara längtar efter sina föräldrar och det är inte ett beslut som barnet har fattat själv att hit utan det kan faktiskt vara föräldrarna som... Ja, det är många gånger ett uppdrag som det här barnet har.

Eva ger exempel när hon inte överklagade ett avvisningsbeslut och då flickan som hade fått beslutet hade blivit så glad att få åka hem.

Jag glömmer aldrig en liten flicka från Etiopien som... Där valde jag som god man att inte överklaga, för hon blev alltså jätteglad när hon fick ett avslagsbeslut. För hon hade det egentligen ganska bra där med sina föräldrar, föräldrarna hade jobb och ganska god ekonomi och sådana saker men dom drömde om att få ett liv i Sverige så dom skickade ju hit flickan. Hon var bara 10 år. Och hon kunde ju dessutom inte säga det innan, men hon var så märkbart glad när hon fick sitt avslagsbeslut för det fanns inget krig i Etiopien... Fattigdom och sådant här men det drabbades ju inte hon utav, så att... Och hon hade gått i skolan och väldigt bra hade hon där. Så där valde jag att inte överklaga. Och hon var jätteglad.

Här använde Eva makten att bestämma dagordningen till flickans glädje även om det kanske inte vad hennes föräldrar hade önskat. Den gode mannen ickehandlade efter vad hon ansåg vara det rätta. Eva berättar vidare om ett annat fall där Migrationsverket drar ut på ett ärende. Här ser jag på liknande sätt att underlåtelse att handla används för att hjälpa flyktingbarnet:

Men jag har en annan liten 13-årig kille /.../ Han kommer från Iran och han har avslagsbeslut, han skall tillbaka till Iran, och det är solklart egentligen att han skall det. Men det finns ingen som kan ta emot honom och då är det egentligen iranska myndigheternas problem att ta hand om sin medborgare. Är det ett barn så kommer han ju på barnhem. Men det låter ju väldigt grymt och även i Migrationsverkets öron så är det grymt, för förhållandena på ett barnhem i Iran är ju inte som på ett barnhem här. Så där försöker dom att inte bara skicka, liksom. Dom gör det dom måste men dom trycker inte på att dom skall ha svar ifrån dom iranska myndigheterna utan låter tiden gå så att man kan... Och jag har ju överklagat en gång till Högsta Domstolen och han *skall* tillbaka. Och det är rätt beslut. Han har även en mamma i Iran men dom var skilda mamman och pappan. Pappan är fängslad. Enligt iranska lagarna är ju pappan vid en skilsmässa eller ett dödsfall som får vårdnaden om barnen och pojkar ifrån 2 års ålder och flickor ifrån 5 års ålder, tror jag det är. Om inte pappan då kan ta hand om pojken, då är det ju pappans släkt /.../ Men det här fallet, där är dom ju också *inblandade*. Migrationsverket skyndar *inte* på processen utan dom mera vinner tid så att man kan göra ett verkställighetshinder. Och utan att jag har bett om det så har dom tagit (sig an) hans fall /.../ Dom är väldigt... Jag tycker att dom är mänskliga, även dom som jobbar med utvisningsbesluten.

Lena ser en annan sida av den andra dimensionens makt, hur gode mäns underlåtenhet att handla kan få negativa konsekvenser för barnen. Lena menar att gode män måste våga använda sin makt t ex när det gäller att besluta om var barnen skall bo någonstans:

Jag tror det gäller att man vågar gå in och bestämma. Då måste man också våga ha sitt mandat. Där tror jag ändå att jag har en känsla av att det är ganska dåligt hos god män. Att man ofta väljer den lite enkla lösningen, kanske, att man är god man och bara låter dom bo kvar. För det är ju lättast, såklart. Det är ännu lättare att låta dom bo kvar, där dom bor, då. Det är ju faktiskt inte idén är ju inte att barn skall bo på ett boende. /.../ Så tror jag att det är väldigt få god män som tar dom därifrån, ser till att dom kommer någon annanstans. /.../ Men det är ju våran uppgift. /.../ Det innebär ju mycket arbete. Och att du vet vad du gör. Blir det fel då, ja, då kan du ju inte skylla på någon annan, utan på dig själv, för det är ju ens eget fel, att det inte blev bra. /.../ Då tror jag det är mer lättja, så tolkar man det som att: ”Men dom bor ju bra”. Men 15-17-åring skall ju inte bo på ett boende. Precis som du och jag, vi skall inte bo på en camping hela året om. Camping är

jättekäckt på sommaren, när vi är på semester, då ska vi ha det. Vi skall ju inte bo där. Och vi skulle inte låta våra barn bo på en camping. Eller säga på ett vandrarhem: ”Åh, vilket bra vandrarhem, här skall mina barn få bo.” Nej. Då tror jag att det är lätt att man tolkar det så: ”Åh, det var ett bra boende”. Det tror jag är ett problem.

Ett exempel på den tredje dimensionens makt kan vara den segregering som Lena tar upp och som är en konsekvens av ovanstående exempel: Hon pekar på att det görs en slentrianmässig åtskillnad mellan flyktingbarnen och svenska barn. Apropå att det är den gode mannen som har sista ordet om var barnet skall bo reagerar hon på att det är accepterat att barn som har flytt hit kan bo på institution och att vi tycker att det inte bara är okej, utan att vi ofta ger uttryck för att vi tycker att det till och med är bra:

”För dom här barnen är ju helt vanliga tonåringar, som alla andra. /.../ Men dom är ju vanliga tonåringar. Precis som våra ungar är. Det är /.../ nästan ingenting som skiljer dom här barnen åt. Jag menar, vi skulle ju inte sätta svenska barn på boende. Det vet jag ju inte många svenska ungar som bor på boende, får jag nog säga. Och om nån skulle säga att: ”Det här är ju ett bra boende, så här kan ju du bo”. Eller att dom hamnar ute i egna lägenheter och... Det är ju många som gör det. Det är ju inte okej. /.../ Men, så var skall man göra av dom? Då blir det ofta egna lägenheter eller nått sånt här gruppboende, man kanske hyr en fyrrummare och så får 3 stycken bo där. Så blir det ju. Det är heller inte bra. Det skulle inte vi sätta våra ungar i. Men vi sätter gladeligen dom här ungarna i det.”

Makt är inte alltid en medveten handling eller icke-handling. Den kan lika gärna vara en oanad konsekvens av något som vi inte direkt förknippar med makt. Vår förnöjsamhet att t ex ha utformat ett bra, fungerande boende kan skymma vår sikt så att vi inte ser kritiskt på saken. Detta är vad Foucault kallar biomakt, den makt som är så införlivad i vårt samhälle att vi inte ser, än mindre kritiserar den.

Sammanfattning

Min fråga är: *Vad innebär det att vara god man för ensamkommande barn med avseende på professionalitet och makt?*

Att vara god man för ensamkommande flyktingbarn är ett komplext uppdrag. Det är ett förtroendeuppdrag på frivillig basis. Det ställs höga krav på gode män som kan jämföras med en professionell yrkeskategori. De företräder samhället och står samtidigt på barnens sida mot det. Ändå är det inte en självklarhet att alla gode männen får den utbildning de tycker att de behöver för att utföra uppdraget. Jag har inte fått några indikationer på att det skulle finnas någon professionell handledning att tillgå. De gode männen som jag pratade med hade olika syn på behovet av

utbildning/fortbildning och handledning. En del saknade det, andra tyckte sig inte ha stort behov av det.

Det är kommunens ansvar att tillhandahålla gode män för ensamkommande flyktingbarn och det är Överförmyndaren i kommunen som rekryterar. De utbildningar som finns tillhandahålls ofta av frivilligorganisationer som Rädda Barnen eller Röda Korset. Detta gör att även ifall utbildningarna ofta (inte alltid) är bra så finns inget sammanhållet grepp om dem vilket gör att de gode männen har olika grund att stå på när de tar på sig uppdraget. Detta kan få konsekvenser för professionaliteten.

De gode männen i denna undersökning var alla överens om att det är viktigt att ha ett professionellt förhållningssätt och att vara tydlig med vilket uppdraget är och vilken roll man spelar i barnens liv. Ingen av dem jag pratat med har sagt sig ha några problem med att uppträda och förhålla sig professionellt. Däremot var det ett par gode män som kunde se att det skulle varit bra ifall det hade funnits tillgång till professionell handledning. Det var de två gode män som har egen erfarenhet av arbete inom socialtjänsten.

Ingen av dem jag pratat med har heller gett uttryck för att det skulle vara svårt att vara systemvärldens budbärare och samtidigt se till barnets bästa. Däremot kunde de se att andra gode män och professionella kunde ha svårt att hålla isär rollerna och att de uppträdde gränslöst och oprofessionellt.

De gode männen var väl medvetna om den makt de har. De använde sin ställning med barnens bästa för ögonen, antingen genom handling eller ickehandling. Ett par gode män gav exempel på hur de i sin ställning har kunnat ta kampen mot de orättvisor de sett och också bidragit till förändring av det sammanhang som de verkar i. Den kampen ingår inte i arvodet.

6. Slutdiskussion (vidare forskning)

Frivilligarbete?

Under tiden som jag jobbade med mitt material låg frågan om uppdragets karaktär och gnisslade i bakgrunden. Är det frivilligarbete eller är det ett jobb? Eller är det lite av båda? Om jag nu har undersökt hur gode män förhåller sig till sitt uppdrag, hur de tänker kring professionalitet, utbildning, handledning och vilken makt de har/utövar, då tycker jag att jag behöver jag fundera lite kring detta med karaktären av frivilligarbete som uppdraget har. Att frågorna uppstår har sin förklaring i uppdragets speciella organisering.

Gode män för ensamkommande flyktingbarn har ofta någon kontakt med en frivilligorganisation. Det är i organisationernas regi som utbildningar för gode män

hålls och det är de som ordnar med nätverksträffar. De organisationer som informanterna nämner är: Röda Korset, Rädda Barnen och Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare.

De gode männen har olika motiv till att de har åtagit sig uppdraget. Ett par gode män benämner också sitt uppdrag som *arbete*, ett jobb. Andra gode män betonar att detta inte är något man gör för pengarna, utan det handlar om helt andra motiv. Inställningen till uppdraget skulle kunna påverkas av ifall man ser det som frivilligarbete eller som ett jobb.

Det kommunens ansvar att se till att det finns gode män för barnen. I 2§ lagen om god man för ensamkommande flyktingbarn står följande:

” Om barnet vid ankomsten till Sverige är skilt från båda sina föräldrar eller från någon annan vuxen person som får anses ha trätt i föräldrarnas ställe, skall överförmyndaren förordna en god man att i vårdnadshavares och förmyndares ställe ansvara för barnets personliga förhållanden och sköta dess angelägenheter”.

Det är alltså en lagstadgad uppgift som kommunen skall ombesörja. Det är kommunens överförmyndare som tillsätter de gode männen och som betalar arvode till dem. Kommunerna direktrekryterar personer för dessa uppgifter och har vissa krav på hur de skall skötas. Då samhället har önskemål om och synpunkter på frivilligorganisationernas arbete, kan man se det som ett sätt på vilket systemet gör intrång i livsvärlden (Andresen & Østeraas 2002:304-306).

Varför har man inte gode män anställda i kommunerna, då? Diskussionen om vilka uppgifter som bör skötas av professionella och vilka som skall läggas på lekmän är en politisk och facklig diskussion som jag, hur intressant den än må vara, inte går närmare in på här. Det finns en stor och viktig fördel med att gode män inte är anställda och har kommunen som arbetsgivare. Helt fria är dock de gode männen för ensamkommande barn inte. Samtidigt som de är individens företrädare är de också samhällsguider. Samhällets regler, både skrivna (till exempel lagar) och oskrivna (som exempelvis ett professionellt förhållningssätt), gäller.

En god man skall företräda en individ och skall inte känna lojalitet med en arbetsgivare. Den gode mannen ansöker och överklagar, ifrågasätter och godkänner och skall inte behöva ta de hänsyn som en anställd i till exempel kommunen har.

Att göra en gränsdragning mellan frivilligt och professionellt arbete är inte lätt gjort och i det avseendet nöjer jag mig med att konstatera just det. Det är en svår fråga och den har politisk laddning. När en stadsdel i Göteborg för ett par år sedan direktrekryterade frivilliga krafter startade en debatt kring det lämpliga i detta.

Jag tycker att det är en spännande diskussion som jag skulle vilja läsa mer om, och gärna då vad det gäller gode män.

Symmetri eller inte?

Jag har tidigare nämnt att Andresen (2002:47) menar att kunskap och insikt om makten i våra relationer hjälper till i skapandet av en så symmetrisk relation som möjligt. Symmetri i relationen är det bästa klimatet för arbetet, menar hon. Samtidigt är jag medveten om att jag, bara något lite tidigare precis har nämnt att Holm säger att om man skall förhålla sig professionellt får man acceptera att relationen inte är symmetrisk.

Just när det gäller uppdrag som är så fristående som godmanskapet är tycker jag inte att det är självklart att uttala sig om vilken hållning som är den rätta. De gode män som jag pratade med var noga med professionaliteten. De var alla också medvetna om sin makt. Det framkom dock under intervjuerna att det finns gode män med en annan hållning, det skulle kunna vara den hållning som Andresen säger är att föredra.

Eller utesluter det ena det andra? Kanske skulle man kunna tänka sig en kombination av de två förhållningsätten. Jag kan tänka mig att många försöker balansera dem. Men detta är säkerligen ingen lätt uppgift då det inte verkar finnas utrymme för professionell handledning.

Motstånd

Genom arbetet har jag funderat på motstånd. Foucault menar att där makt finns, finns motstånd. Självklart är det så att de ensamkommande flyktingbarnen, som när de kommer till Sverige inordnas i en organisation, bjuder på motstånd. De barn och ungdomar som har tagit sig över världsdelar, varit med om övergrepp och riskerat sina liv för att komma hit, är människor med mycket kraft och resurser (Ascher 2009). De inrättas i ordningar där de inte har någon formell makt och där för dem nya människor, främlingar i det nya landet, plötsligt bestämmer över allt i deras livsvärld. Då är det självklart att de gör motstånd. Här finns med all säkerhet en enorm källa med berättelser att ösa ur som kan bidra till förståelsen för dessa ungdomar och arbetet kring dem.

Referenser

Andresen, Ragnhild & Berglund, Stig-Arne (red.) (2002). *Sociala nätverk, grupper och organisationer: praktiskt arbete och teoretisk reflexion*. Stockholm: Natur och kultur

Ascher, Henry (2009), *Ensamkommande flyktingbarn måste få stöd*, Läkartidningen nr 18

Barbosa da Silva, António (1996) ”Analys av texter” i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur

Barnombudsmannen (2000). *Mänskliga rättigheter för barn: ett informationsmaterial om FN:s konvention om barnets rättigheter*. Stockholm: Barnombudsmannen

Brunnberg, Elinor, Borg, Rose-Marie & Fridström, Camilla (2011). *Ensamkommande flyktingbarn*. Studentlitteratur AB

Bruun & Kanics (2010) “Ensuring that every separated child is heard and protected; the role of an independent professional guardian”. I Kanics, Jyothi, Senovilla Hernández, Daniel & Touzenis, Kristina (red.). *Migrating alone: unaccompanied and separated children's migration to Europe*. Paris: Unesco

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber

Börjesson, Mats & Rehn, Alf (2009). *Makt*. 1. uppl. Stockholm: Liber

Carlander, Jakob (2011). *Samtal & möten i frivilligt socialt arbete: en handbok för stödpersoner*. 1. uppl. Stockholm: Gothia

Elmeroth, Elisabeth & Häge, Johan (2009). *Flyktens barn: medkänsla, migration och mänskliga rättigheter*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Fälldin, Kerstin & Strand, Görel (2010). *Ensamkommande barn och ungdomar: en praktisk handbok om flyktingbarn*. Stockholm: Natur & kultur

Holm, Ulla (2009). *Det räcker inte att vara snäll: om empati och professionellt bemötande inom människovårdande yrken*. 2., omarb. utg. Stockholm: Natur & kultur

Hörnqvist, Magnus (1996). *Foucaults maktanalys*. Stockholm: Carlsson bokförlag

Järvinen, M (2002) ”Hjälpens universum –ett maktperspektiv på möte mellan klient och system”. I Meeuwisse, Anna & Swärd, Hans (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur och kultur

- Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur
- Larsson (2005) ”Kvalitativ metod –en introduktion”. I Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Lukes, Steven (2008). *Maktens ansikten*. [Ny utök. utg.] Göteborg: Daidalos
- Madsen, Bent (2001). *Socialpedagogik*. Lund: Studentlitteratur
- Mattsson, Tina (2010). *Intersektionalitet i socialt arbete: teori, reflektion och praxis*. 1. uppl. Malmö: Gleerup
- Migrationsverket: <http://www.migrationsverket.se> , 27 november 2011
- Månson, Per (red.) (2010). *Moderna samhällsteorier: traditioner, riktningar, teoretiker*. 8. uppl. Stockholm: Norstedt
- Rimsten, Eva (2006). *"Jag vill bli som Kofi": ensamkommande barn i Sverige ur ett rättighetsperspektiv*. Stockholm: Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar
- Schéele, Eva von & Strandberg, Ingemar (2010). *Ensamkommande barns rätt: en vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl.*. Stockholm: Norstedts juridik
- SFS 2005:429 Lag om godman för ensamkommande barn. Stockholm: Justitiedepartementet L2
- Sjöstedt, Daniel & Sporrstedt, Peter (2011). *God man och förvaltare: en handbok*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur
- SKL (2011), Ensamkommande barn och ungdomar – ett gemensamt ansvar - Kartläggning och åtgärdsplan.
- Starrin, Bengt & Renck, Barbro (1996) ”Den kvalitativa intervjun” i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Svenska Röda Korset och Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (2010), Nytt liv i Sverige? –En introduktion för gode män till ensamkommande barn
- Svensson, Per-Gunnar (1996) ”Förståelse, trovärdighet eller validitet?” i Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (red.) (1996). *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur
- Trevithick, Pamela (2008). *Socialt arbete: teori och praktik*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

Vetenskapsrådet (2002) Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning:

http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf

Bilagor

Förfrågan till gode män

Är du intresserad av att dela med dig av dina erfarenheter som god man?

Jag heter Malin Sköld och läser socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet. Jag skriver en C-uppsats om vad det innebär är att vara god man för ensamkommande flyktingbarn. Jag vill gärna intervjua dig om hur du uppfattar och upplever ditt uppdrag.

Intervjun beräknas pågå ca 1-1,5 timmar. Om det går bra, vill jag gärna spela in intervjun på band. Detta för att kunna återge de dina tankar på ett så korrekt sätt som möjligt.

Jag vill genomföra intervjun vecka 42-43 (17-28e oktober). Det är frivilligt att delta och du kan när som helst avbryta din medverkan. Om jag får intervjua dig är du självklart anonym och dina uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt. Är du intresserad? Kontakta mig gärna så snart som möjligt, så att vi kan boka in en intervju.

Vänliga hälsningar,

Malin Sköld

Förfrågan till Överförmyndare

Hej!

Jag heter Malin Sköld och studerar till socionom. Jag skall skriva min c-uppsats om gode män för ensamkommande flyktingbarn. Jag kommer att intervjua gode män och jag vill gärna även intervjua Överförmyndaren i (kommun).

Är ni intresserade av att delta?

Intervjun beräknas pågå ca 1-1,5 timmar. Om det går bra, vill jag gärna spela in intervjun på band. Detta för att kunna återge intervjun på ett så korrekt sätt som möjligt.

Jag vill genomföra intervjun vecka 42-43 (17-28e oktober). Det är frivilligt att delta och ni kan när som helst avbryta er medverkan. Era uppgifter kommer att behandlas konfidentiellt. Är ni intresserade? Kontakta mig gärna så snart som möjligt, så att vi kan boka in en intervju.

Vänliga hälsningar,

Malin Sköld

Frågeguide

Inledande frågor

Berätta om när du blev god man första gången. Varför?
Hur? Varför valde du att bli god man för
ensamkommande flyktingbarn? Stämmer uppdraget dina
förväntningar?

Vad gör en god man generellt, vad ingår i uppdraget?

Uppdraget

Hur ser du på din roll? Vilka är dina uppgifter?

Vilka svårigheter kan uppkomma?

Utbildning och samarbete

Har du fått utbildning/fortbildning? Är det något som du
har haft nytta av? Något du skulle vilja ha mer kunskap
om?

Hur fungerar samverkan med t ex Migrationsverket,
ombud, boende och socialtjänst? Annan?

Tankar och känslor

Hur hanterar du dina känslor/upplevelser? Har du
tillgång till handledning? Behövs det?

Har du något nätverk och hur ser det i så fall ut?

Makt

Vem har makten?

Övrigt

Är det något annat som du känner att du vill berätta om?